

Landschapshistorische studie Karpen-Eckart-Koudenhoven

Een cultuurhistorische- en landschappelijke verkenning ten behoeve van de planvorming

Titus Weijsschedé
Jeroen Kruit
John Mulder

Referaat

Weijsschedé, T.J., Kruit, J., Mulder, J.R., 2006. Landschapshistorische studie Karpen-Eckart-Koudenhoven. Een cultuurhistorische- en landschappelijke verkenning ten behoeve van de planvorming. Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Alterra rapport 1331

In deze studie is voor het gebied Karpen, Eckart en Koudenhoven een aanzet gegeven voor de planvorming. De ontwikkelde planningsrichting is in hoge mate gestoeld op de cultuurhistorische- en landschappelijke dragers van het gebied. Momenteel is er weinig samenhang in het gebied en is het gebied vanuit de stad niet goed bereikbaar. In het visie is een zonering aangebracht, waarbij de de meer intensieve functies dicht bij het centrum liggen en de meer extensieve functies rondom de Kleine Dommel en het wandelbos Eckart. Het gebied zou een impuls kunnen krijgen door de meest in het oog springende historische plekken (Kasteel Eckart, 't Bovenhof en 't Hof) een duidelijke rol in het gebied te laten spelen.

Trefwoorden: cultuurhistorie, Eindhoven, Karpen, Eckart, Koudenhoven, Philipsboerderij, landschap, planvorming

ISSN 1566-7197

Dit rapport kunt u bestellen door € 22,- over te maken op banknummer 36 70 54 612 ten name van Alterra, Wageningen, onder vermelding van Alterra-rapport 1331. Dit bedrag is inclusief BTW en verzendkosten.

© 2006 Alterra

Postbus 47; 6700 AA Wageningen; Nederland

Tel.: (0317) 474700; fax: (0317) 419000; e-mail: info.alterra@wur.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

[Alterra-rapport 1331/april/2006]

Landschapshistorische studie Karpen-Eckart-Koudenhoven

Een cultuurhistorische- en landschappelijke verkenning ten behoeve van de planvorming

Inhoud

Samenvatting	3	3.4 Versnipperd	30
1 Inleiding	5	3.5 Waardering	32
1.1 Probleemstelling	5	3.6 Deelgebieden	32
1.2 Achtergrond	5	4 Toekomst	43
1.3 Projectdoelstelling	5	4.1 Landschappelijk stadspark de Karpen	43
1.4 Projectresultaat	5	4.2 Toelichting op de landschapshistorische Ontwikkelingsvisie Stadspark de Karpen	46
1.5 Ligging en begrenzing	5	4.3 Mogelijke uitwerkingen	49
2 Verleden	6	4.4 Aanbevelingen t.b.v. de op te stellen ontwikkelingsvisie De Karpen	50
2.1 Geologische opbouw	6	4.4.1 Ontwerputgangspunten	50
2.2 Brabantse bewoningsgeschiedenis in het kort	7	4.4.2 Beleid	51
2.3 Historisch cultuurlandschap omstreeks 1850	9	4.4.3 Ontwikkelpunten t.b.v. landschappelijk stadspark Karpen	51
2.4 De invloed van Tongelre op het studiegebied	10	4.4.4 Beheersaspecten	51
2.5 De invloed van Eckart op het studiegebied	13	Bronnen	53
2.6 Kaartvergelijking 1850 - heden	15	Bijlage	
2.7 Cultuurhistorie in het huidige landschap	20	Bijlage 1 beleidskader	57
2.7.1 Reeds bestaande waardering	20		
2.7.2 Cultuurhistorische relictten	23		
3 Heden	27		
3.1 Divers	27		
3.2 Uitloopgebied	29		
3.3 Verbindingsgebied	29		

Samenvatting

In het gebied Karpen-Eckart-Koudenhoven ('De Karpen') staan verschillende ruimtelijke ontwikkelingen op stapel. De druk op het gebied heeft ertoe geleid dat het college van Burgemeester en Wethouders van Eindhoven ingestemd heeft met het opstellen van een ontwikkelingsvisie voor het verbeteren van het beheer van het geografische gebied 'De Karpen'. Het voorliggende cultuur- en landschapshistorische onderzoek dient als input voor de op te stellen ontwikkelingsvisie.

Het onderzoeksgebied maakt deel uit van de Centrale Slenk, begrensd in het noorden door de Peelhorst en in het zuiden door het Brabants Massief. De diepe ondergrond van het gebied bestaat uit een dikke laag zand en grind. Tijdens de laatste ijstijd werden hierop slecht doorlatende leemlagen (zogenaamde 'Brabantse Leem') afgezet. Hierop kwamen goeddoorlatende zandlagen van smeltwaterafzettingen en dekzanden tot stand. Zo ontstond het kenmerkende, zwak golvende zandlandschap rond Eindhoven, met daarin enkele vennen.

De eenheden waaruit het historisch landschap van het studiegebied is opgebouwd, is voor een groot deel gerelateerd aan de fysieke ondergrond van het landschap. We onderscheiden drie landschapstypen: de beekdalen met haar beemden, de dekzandruggen waar de akkercomplexen zich bevinden en de overstromingsvlakten met haar droge en natte heidevelden.

Tongelre ('t Hofke) neemt een centrale plaats in bij de ontstaansgeschiedenis van het studiegebied. Dit is nog steeds goed te zien, doordat het wegenpatroon vanuit het centrum uitwaaiert in alle richtingen: in westelijke richting leidt de fraaie Beukenlaan, een voormalige oprijlaan, naar het voormalige kasteel 't Hof. Hier staat tegenwoordig de Philipsboerderij. In noordwestelijk richting loopt de Koudenhovensche weg (de voormalige Hoevensche weg), welke uitkomt op de 'Bovenhof', waar kasteel Coudehove heeft gelegen. Vanaf Tongelre loopt de Wolvendijk naar Nuenen. Deze weg lag op een dijk vanwege de soms hoge waterstanden van de Dommel. Vanaf Tongelre leidde de Heiderweg, later Urkhovenseweg naar Urkhoven. In het zuidwesten van Tongelre voerde een weg via Klein Tongelre naar Eindhoven en Stratum. Eckart was een kleine heerlijkheid met een openbare rechtsmacht en maar met enkele

inwoners. De heer van Eckart bezit de jacht, de vogelvangst, de houtschat, het cijnsboek en het visrecht in de Dommel. De pachthoeve bestaat uit woonhuis, schuren, schaapskooien, bakhuis, hoven, erven, gronden, plaatsen (open ruimte), erfenissen (vast goed) en boomgaarden. De invloed van Eckart is door de eeuwen heen steeds groter geworden. Zo zijn er in het hele gebied steeds meer gronden eigendom geworden van Eckart. Zo werd onder andere in 1846 het complex van 't Hof verkocht aan Eckart.

Het studiegebied is tot 1928 gevrijwaard is gebleven van grote ruimtelijke ontwikkelingen. Eind jaren twintig van de vorige eeuw is de IJzeren Man gegraven. In de jaren '60 heeft Eindhoven een grote groeispurt gekregen, wat zich vertaalt heeft in flinke woningbouw in Woensel en de bouw van de gebouwen voor de Technische Hogeschool. Ook de waterzuiveringsinstallatie kreeg een plek in het gebied. De laatste grote ingrepen in het gebied zijn de aanleg van de Eisenhowerlaan en de woonwijk Koudenhoven.

In het gebied komen verschillende cultuurhistorische relictten voor. Het historische landschap dat nu nog zichtbaar is, beperkt zich tot het wandelbos Eckart, de bufferzone ten noorden van het Aalberspad, de Bogten en het gebied rondom 't Hof. Hier zijn geomorfologische patronen nog goed herkenbaar. Het gebied dat al vanaf de vroege Middeleeuwen in gebruik is geweest is het agrarische cultuurlandschap de Bogten. Dit heeft een onregelmatige blokverkaveling die nog gaaf aanwezig is. De Bogten weerspiegelt als het ware de agrarische geschiedenis van Tongelre. Dat het gebied als vanouds is gebruikt als agrarisch cultuurland blijkt ook wel uit de verschillende archeologische vondsten in het gebied. Het gebied rond 't Hof heeft een sterke relatie gehad met het Wasven. Door de aanleg van de Eisenhowerlaan en het verdwijnen van het Wasven is dit gebied afgesneden van het noordelijker gelegen deel. Echter, wanneer we de geschiedenis beter leren begrijpen, wordt duidelijk dat dit gebied onlosmakelijk verbonden is met het studiegebied. In dit gebied vinden we nog enkele zeer kenmerkende historische landschapsvormen welke thuishoren in het Brabantse landschap: een heideveld met een zandverstuiving, resten van het agrarische kampenlandschap en bossen. Het gebied wordt getypeerd door de

aanwezigheid van (voormalige) kasteelplaatsen: Eckart, 't Bovenhof en 't Hof. In het studiegebied hebben verschillende clusters hoeven gestaan: de Karpendonkse hoeve, de oude herberg aan de Icaruslaan en een oude hoeve aan de Oude Muschbergweg zijn daar nu nog van over. De meeste zijn echter verdwenen, maar een enkele daarvan is nog wel in de naamgeving nog te herkennen: Hoeve Koudenhoven.

Tegenwoordig is het studiegebied een divers en rijk (historische- en natuurwaarden) gebied. Stedelijke functies die je normaal aan de rand van een stad verwacht (zorg, sport, onderwijs) liggen op loop- of fietsafstand van woongebieden in een groene setting. Het Dommeldal biedt een sterk kader om de ecologische verbindingen tussen stad en buitengebied nog verder te versterken. Wat ontbreekt, is echter een duidelijke eenheid in het gebied. De verschillende functies liggen te veel als eilanden in het groen. De opgave zit in het zoeken naar een zonering / thematisering waarbij recht wordt gedaan aan de verschillende functies die het gebied heeft of zou kunnen hebben. Het realiseren van eenheid over de zones heen is naast het aanbrengen van de zonering zelf een belangrijke opgave. De ecologie en de recreatieve ontsluiting zouden een sterke verbindende rol toebedeeld kunnen worden.

De voorgaande landschappelijk-historische analyse leidt tot een ontwikkelingsvisie. Deze ontwikkelingsvisie is gebaseerd op de landschappelijk-historische kwaliteiten die het gebied nu nog bezit. Deze ontwikkelingsvisie is uitgewerkt in een kaartbeeld en een aantal mogelijke ontwikkelingsrichtingen. In deze ontwikkelingsvisie is een zonering aangebracht, waarbij de meer intensieve functies dicht bij het centrum en rondom de Dommel liggen. De meer extensieve functies liggen rondom de het wandelbos Eckart, de Kleine Dommel en de Bochten. Het gebied zou een impuls kunnen krijgen door de meest in het oog springende historische plekken, te weten Kasteel Eckart, 't Bovenhof en 't Hof, een duidelijke rol in het gebied te laten spelen. Naast de zonering is een belangrijk aandachtspunt het zoeken naar verbindingen: tussen de verschillende functies/zones, maar ook tussen het studiegebied en haar omgeving.

Uit deze ontwikkelingsvisie zijn enkele mogelijke uitwerkingen gehaald: Avontuurlijk bosgebied Eckart, Stadsboer(derij), Natuurontwikkeling Dommeldal, Historische recreatieve route, Architectuur route en Rioolwaterzuivering als attractie. Daarnaast zijn in dit rapport aanbevelingen gedaan ten behoeve van de op te stellen ontwikkelingsvisie. Deze aanbevelingen liggen op het terrein van ontwerputgangspunten, het volgen van het huidige beleid, beheersaspecten en concrete ontwikkelpunten voor een te ontwikkelen stadspark de Karpen.

1 Inleiding

1.1 Probleemstelling

In het gebied Karpen-Eckart-Koudenhoven ('De Karpen') staan verschillende ruimtelijke ontwikkelingen op stapel. De druk op het gebied hebben ertoe geleid dat het college van Burgemeester en Wethouders van Eindhoven ingestemd heeft met het opstellen van een ontwikkelingsvisie voor het verbeteren van het beheer van het geografische gebied 'De Karpen'. Omdat dit gebied cultuur- en landschapshistorische waarden kent achtte de gemeente Eindhoven het noodzakelijk om een cultuur- en landschapshistorisch onderzoek uit te voeren. De gemeente heeft Alterra gevraagd dat uit te voeren.

1.2 Achtergrond

Het voorliggende cultuur- en landschapshistorische onderzoek dient als input voor de op te stellen ontwikkelingsvisie. Het opstellen van de structuurvisie en het verbeteren van het beheer (beheerplan) wordt gebaseerd op het Groenbeleidsprogramma 2004 van de gemeente Eindhoven. Het cultuur- en landschapshistorisch onderzoek dient tevens gezien te worden in het licht van het Groenbeleidsplan 2001 en de nota Vitaal Verleden van de gemeente Eindhoven.

1.3 Projectdoelstelling

Over de karakteristieken en identiteiten (historisch geografische structuren, landschappelijke elementen en begroeiing) en de cultuur (inclusief monumenten en archeologie) is reeds het een en ander bekend. Tot nu toe is dat alles echter niet in samenhang onderzocht, beschreven, op kaart gezet of in beeld gebracht en kwalitatief beoordeeld. De doelstelling was dan ook een integraal onderzoek en oordeel, waarin deze gegevens in samenhang worden bekeken. Dit is een goede basis om vragen te beantwoorden als: wat voor waarden vereisen absolute bescherming, welke waarden zouden moeten worden versterkt en in welke mate zijn op bepaalde plaatsen ontwikkelingen (nog) mogelijk.

1.4 Projectresultaat

Het projectresultaat is een landschappelijke en historische analyse en waardering van Karpen-Eckart-Koudenhoven. Tevens is een mogelijke ontwikkelingsrichting aangegeven.

1.5 Ligging en begrenzing

Het plangebied Karpen-Eckart-Koudenhoven ligt in het oosten van de gemeente Eindhoven, grotendeels in het stadsdeel Tongelre, gedeeltelijk in het stadsdeel Woensel en een klein deel in het stadsdeel Centrum. Het plangebied wordt globaal begrensd door de John F. Kennedylaan en de Amazonelaan in het westen, de Kleine Dommel in het noordoosten en de Eisenhowerlaan in het zuiden. Het studiegebied is in een bredere historische context bekeken. Dit is gedaan om de historische verbanden beter te kunnen duiden.

2 Verleden

2.1 Geologische opbouw

Het onderzoeksgebied maakt deel uit van de Centrale Slenk begrensd in het noorden door de Peelhorst en in het zuiden door het Brabants Massief. De diepe ondergrond van het gebied bestaat uit een dikke laag zand en grind dat gedurende het Midden-Pleistoceen (1 000 000 - 70 000) jaar geleden door de Rijn en Maas is afgezet. Deze pakketten (van de Formatie van Sterksel en Veghel) zijn 50 tot 60 meter dik. Nadien verlegden de Rijn en Maas verlegden hun loop. Tijdens de laatste ijstijd, het Weichselien (ca 70 000-10 000 jaar geleden) werden hierop slecht doorlatende leemlagen (zogenaamde 'Brabantse Leem') afgezet. Hierop kwamen goeddoorlatende zandlagen van smeltwaterafzettingen en dekzanden tot stand. Zo ontstond het kenmerkende, zwak golvende zandlandschap rond Eindhoven, met daarin enkele vennen.

Gedurende het Holocene, dat circa 10 000 jaar geleden begon, raakte het gebied begroeid met bossen en ontstond een stelsel van beken, dat voor de afwatering zorgdroeg. De Dommel en de Kleine Dommel schuurden diepe beddingen uit, waarin zich voedselrijk veen ontwikkelde. De afstroming van de Dommel en Kleine Dommel stagneerde op de dekzandrug van Hooge Mierde, Son en Boerdonk, waardoor bij hoge waterstanden onder andere de gronden van het plangebied overstromden. In de vennen kwam voedselarm veen tot stand. Door de ontbossing en ontginning in de negende en tiende eeuw trad afspoeling naar de beken op. Daar werd een laag beekleem afgezet. De huidige hoogteligging van het gebied is weergegeven op een afbeelding van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN), zie figuur. De laaggelegen beekdalen langs de Dommel en Kleine Dommel komen duidelijk in het kaartbeeld tot uiting evenals de hoger gelegen (dek) zandruggen.

AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland)

Blauw - groen = laag
Geel - bruin = hoog

2.2 Brabantse bewoningsgeschiedenis in het kort

In deze paragraaf wordt een globaal historisch-geografisch beeld geschetst van de ontginning en bewoning van de omgeving van Eindhoven vanaf de Romeinse Tijd tot in het midden van de 19e eeuw.

De hierop volgende tekst is voornamelijk ontleend aan Chris de Bont '...al het merkwaardige in bonte afwisseling...' (1993).

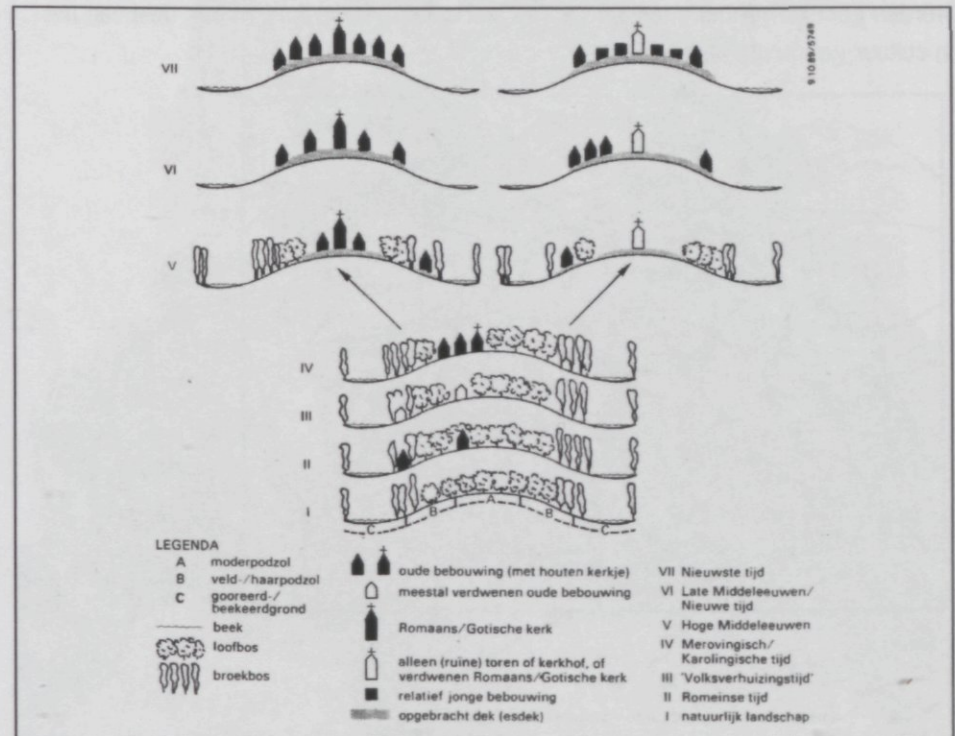
Het gebied werd al in de Midden en Nieuwe Steentijd (circa 7500- 2000 v. Chr.) bewoond zoals op de zandruggen van Eckart en in de omgeving van Tongelre. Daar bevonden zich vooral jagerskampen. Uit archeologisch onderzoek blijkt, dat het gebied van Eckart en Tongelre gedurende de Romeinse tijd vrij intensief bewoond is geweest. Uit de Merovingische tijd zijn geen sporen van bewoning van het gebied gevonden. We nemen aan dat vanaf omstreeks 1000 na Chr. of iets eerder het gebied permanent is bewoond. In het zuiden ontwikkelde zich de nederzetting Tongelre; in het noorden die van Eckart en in het westen uiteindelijk ook die van Eindhoven.

De historisch-landschappelijke geleding bepaalde waar rondom Eindhoven in de Middeleeuwen permanente bewoning en intensiever grondgebruik (akkerland) mogelijk was. Wel hebben de dorpen zich binnen deze scherp begrensde bewoningsarealen in de Middeleeuwen op grote schaal verplaatst. In de Romeinse Tijd lagen de nederzettingen vooral langs de randen van de bewoningsarealen. Gedurende de Vroege Middeleeuwen is de bewoning sterk is ingekrompen. Tijdens de Merovingische en Karolingische Tijd kwamen er nieuwe ontginningen tot stand. Tevens werden toen de eerste kerkjes gebouwd. In de Late Middeleeuwen kunnen we twee verschillende ontwikkelingen worden onderscheiden. Sommige nederzettingen verplaatsten zich over enige afstand, van de hogere gronden in de richting van de beekdalen, hun kerken alleenstaand achterlatend. Andere nederzettingen breidden zich langzaam uit, waarbij de oude kerk het centrum van het dorp was en bleef.

De Late Middeleeuwen, de Nieuwe en de Nieuwste Tijd tot 1850

In de Late Middeleeuwen (tot ca. 1500) en de Nieuwe Tijd (tot ca. 1800) zette de hiervoor geschetste ontwikkeling zich voort (zie onderstaande figuur). Een van de meest ingrijpende veranderingen, die pas op het eind van de Late Middeleeuwen goed op gang kwam, was de intensivering van het cultuurland door ophoging van vele akkercomplexen.

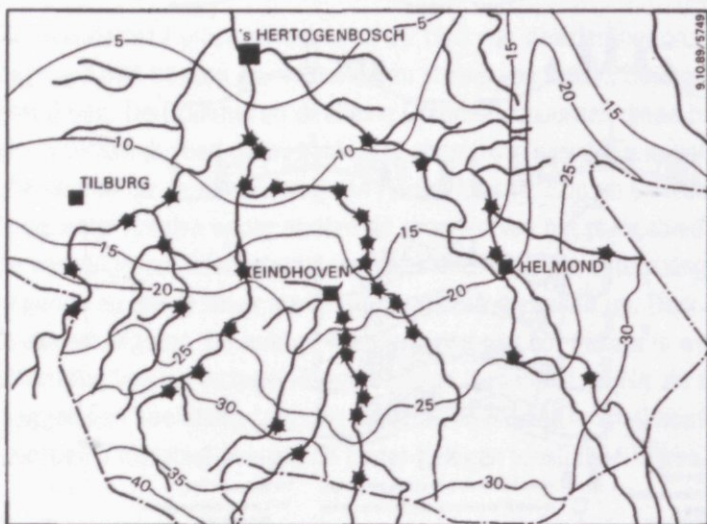
Schematische voorstelling van de ontwikkeling van de bewoning in zand-Brabant
(De Bont 1993)

¹Alleen door nader archeologisch onderzoek kan deze formulering aan stelligheid winnen.

De verschillende zijlopen van de Beerze, de Dommel en de Aa zijn door de aanwezige dekzandruggen gedwongen hun noordwaartse afstroming via omwegen te laten verlopen. Onderstaande figuur laat deze afstroming zien aan de hand van de vele watermolens die in de 18e eeuw rondom Eindhoven hebben gelegen. Door de dekzandruggen is het gebied in nattere en drogere delen gecompartmenteerd. Deze variatie in nat-droogverhoudingen was in het historisch landschap uitgesprokener aanwezig dan in het tegenwoordige, deels kunstmatig ontwaterde, landschap. De historische hydrologische situatie, gekoppeld aan geomorfologie en de vroegere bodemvruchtbaarheid, kan inzicht geven in de spreiding van gebieden die in de Vroege Middeleeuwen bewoond werden (of bewoonbaar waren) en die toen intensief werden gebruikt. Onder intensief gebruik wordt het beakkeren van een deel van het in cultuur gebrachte areaal verstaan.

Watermolens in de 18e eeuw rondom Eindhoven geven het verhang van de beken in het onderzoeksgebied aan (De Bont 1993)

Een intensiever gebruik van de grond is de oorzaak van het ophogen van de grond. Dit is ontstaan door het opkruien van een mengsel van mest en heideplaggen of bosstrooisel. Over de periode wanneer dit is gebeurd lopen de meningen iets uiteen. Het is aannemelijk dat in de Late Middeleeuwen is begonnen met het opbrengen van deze plaggendekken. Recent onderzoek wijst uit dat het opbrengen van deze dekken vanaf de 18e eeuw in een stroomversnelling is geraakt, vanwege het intensiveren van het landbouwsysteem. (Vera, 2002). Door plaggenbemesting kon het braak liggen worden vermeden, waardoor een grotere opbrengst kon worden gegenereerd. Het oorspronkelijke reliëf verdween langzaam onder deze plaggendekken. Het laatste stadium van deze ontwikkeling toont een vlakgolvend landschap met dikke plaggendekken. Naarmate de akkers meer tot grotere eenheden aan elkaar groeiden werd inliggende akkerrandbegroeiing steeds minder noodzakelijk en zelfs lastig. De grote open akkercomplexen werden tegen de overige gronden afgeschermd door akkerrandbegroeiing op de uiterste randen van het grote open akkercomplex. Het is zeer wel mogelijk dat de akkercomplexen van Eckart en Tongelre deze ontwikkelingen hebben doorgemaakt.

Behalve dorpen en gehuchten ontstonden in de Late Middeleeuwen in Brabant óók individuele boerderijen, die we met de Duitse naam 'Einzelhof' aanduiden. Deze boerderijen werden op het eind van de Middeleeuwen vaak gesplitst in twee boerderijen en nog later 'verkeuterden' de meeste bedrijven -ze vielen uiteen in zeer kleine eenheden -of het werden landgoederen.

In de loop van de Late Middeleeuwen is de druk op de beekdalen toegenomen. Misschien mogen we aannemen dat vanaf de 11e-12e eeuw de eerste grootschalige ontginningen in de beekdalen, mede in samenhang met, of als gevolg van de al eerder beschreven verplaatsing van bewoning van de hogere gronden naar de beekdalen, een aanvang hebben genomen. Deze ontgonnen beekdalgedeelten werden meestal beemd genoemd. Werden in de 12e-13e eeuw de beemden nog als gemeenschappelijke hooi- en weilanden gebruikt, later werden ze verkaveld. Wel zijn er verschillende gebieden aan te wijzen waar door menselijk ingrijpen het beekdal

Het beplanten van de heide met bos was de eerste stap tot ontginning. Door de heide enkele jaren te bebossen werd de schrale bodem wat verrijkt en behoeftte de grond minder bemesting. Ook na de invoering van de kunstmest in de 19e eeuw werd bij een ontginning vaak een bosperiode gehandhaafd. De verrijkte (bos)bodem was beter geschikt om kunstmest langer vast te houden. Ook zorgde de doorworteling voor een structuurverbetering van de bodem. Werden de bomen na enkele jaren gekapt, dan kon de ontginning tot cultuurland worden uitgevoerd. Er zijn ook bossen aangelegd om de laatste levende stuifzanden vast te leggen.

2.3 Historisch cultuurlandschap omstreek 1850

onderscheiden drie landschapstypen: de beekdalen, de dekzandruggen en de overstromingsvlakten. Deze staan weergegeven in de onderstaande afbeelding. In deze afbeelding staan eveneens de toponiemen weergegeven.

C

De beekdalen

Hieronder vallen de beemden en graslanden langs de Dommel en de Kleine Dommel. Deze werden gebruikt als gras- en hooilanden. Ook kwamen hier de zogenaamde stockbeemden voor. Hier groeide hoger opgaande begroeiing wat werd gebruikt om te kunnen stoken. Zeer kenmerkend is het voorkomen van de regelmatige strokenverkaveling.

De dekzandruggen

Op de hoger gelegen dekzandruggen lagen de akkercomplexen van Tongelre en Eckart. Ook ten oosten van de kleine Dommel ligt een akkercomplex, wat goed te zien is door het forse hoogteverschil met Kleine Dommel. Rond 1850 zijn deze akkercomplexen als akkerland in gebruik, vaak in combinatie met weilanden. De verkavelingsvorm is onregelmatig en blokvormig. Deze akkercomplexen zijn de gebieden die het eerste bewoond zijn geweest. Ze dienden als jagerkampen in met name de Brons- en Romeinse tijd. De archeologische verwachting is op deze akkercomplexen dan ook vrij hoog te noemen, zie paragraaf 'archeologie'. Het huis Eckart is gebouwd in 1695. Daarvoor stond op deze plaats een versterkte boerderij. Op het door de Dode Gracht en de Dommel omgeven akkercomplex lagen nog verschillende hoeven, welke een klein gehuchtje vormden (Zevenhoven). Ook op de rand van het akkercomplex van Tongelre lagen enkele hoeven: o.a. de Koudenhovense hoeve (welke vlak onder Kasteel Koudenhoven heeft gelegen) langs de Koudenhovense weg. Enige nog resterende hoeve uit het gebied is de Karpendonkse hoeve.

De heerlijkheid Tongelre heeft met haar landbouwgrond dus een belangrijke stempel op het gebied gedrukt.

Overstromingsvlakten

De gebieden die qua hoogteligging tussen de beekdalen en dekzandruggen in liggen, worden overstromingsvlakten genoemd. Deze gebieden overstroonden sporadisch bij (zeer) hoge waterstanden van de Dommel. Dit zijn de Hoge Heide en de Lage Heide. De hoge heide heeft vermoedelijk bestaan uit podzol en gooreerdgronden,

waarop struikheide en beuken groeiden. De namen van het daar voorkomende Wasven en Karperven leven nu nog altijd voort in het gebied, ondanks dat deze vennen zijn verdwenen bij de aanleg van de IJzeren Man en woonwijk de Karpen. De Lage heide bestaat uit beekeerdgrond en veengronden. In de 19e eeuw was het een bosgebied met veel microreliëf. Op de lage delen stonden vermoedelijk wilgen, elzen, hazelaars en populieren en op de wat hogere delen zomereiken en berken. Zeer kenmerkend zijn tegenwoordig de rabatten. Dankzij deze smalle ruggetjes kon het toch zeer vochtige gebied met hakhout worden beplant. Op de iets hogere delen moet beuk en eik hebben gestaan. Ook zijn hier de sporen van de jonge vroeg 20ste eeuwse aanplant te vinden: verschillende naaldbomen met hier en daar een vliegender. Door deze jonge bosaanplant is een strak verkavelingspatroon zichtbaar in het bos. Voorloper van dit bosgebied is heide geweest, alwaar vermoedelijk dopheide, watergentiaantje en veenmos groeiden.

2.4 De invloed van Tongelre op het studiegebied

In het gebied tussen Dommel en Kleine Dommel ontwikkelde Tongelre zich als de belangrijkste nederzetting op een dekzandrug. Het gebied behoorde tot het hertogdom Brabant, maakte deel uit van de Meierij van 's-Hertogenbosch en vormde een onderdeel van het kwartier Peelland. Voorheen behoorde de heerlijkheid Tongelre waarschijnlijk tot het domein Helmond. De eerste vermelding van de kerk van Tongelre dateert van 1220. De Luikse St. Martinusparochie besloeg het dorp Tongelre en ressorteerde in de veertiende eeuw onder het aartsdiakonaat Kempenland; in 1559 onder het dekanaat Eindhoven van het nieuw gestichte bisdom 's-Hertogenbosch. Tijdens de Tachtigjarige oorlog kwam de kerk van Tongelre in protestantse handen. Echter, in 1796 werd de kerk weer door de katholieken overgenomen. Het huidige katholieke kerkgebouw werd in 1890 gebouwd.

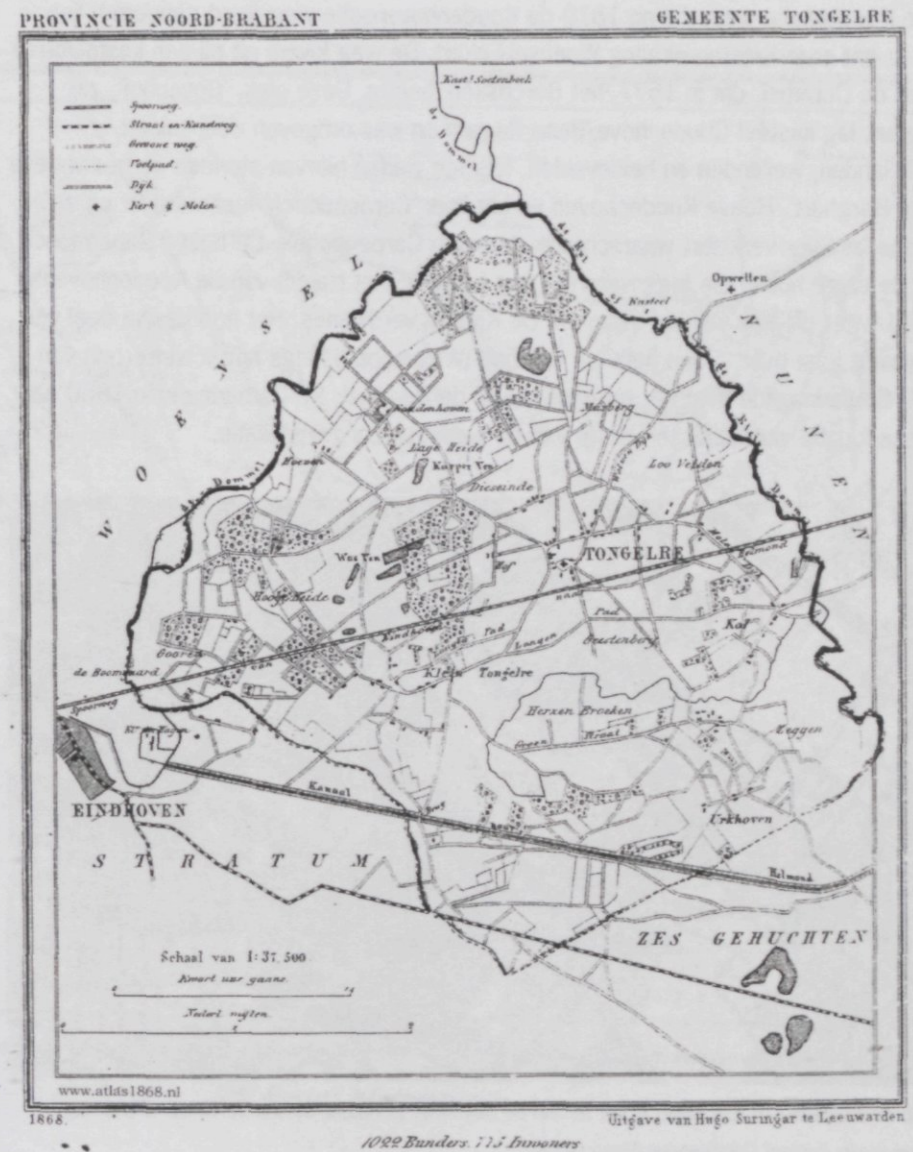
In 1340 was er al sprake van een 'gemeint' Tongelre. Deze had onder andere al een markt en een lakenhal. De inwoners van Tongelre kregen in 1470 van de hertog een pootkaart om op de gemeint bomen te planten binnen 25 roeden van hun erven; straten moesten op de vereiste breedte gelaten worden en de houtschat moest

betaald worden. Even ten westen van Tongelre, lag een ontginningshoeve het 'Ven'. De hoeve is vermoedelijk vernoemd naar het nabij gelegen Wasven en lag dicht bij de akker 'de Braeck', wat duidt op een ontginning. Waarschijnlijk is naast deze boerderij nog een woning gebouwd. Later is de naam de 'Braeck' veranderd in 't Hof' (niet te verwarren met de dorpskern van Tongelre, die 't Hofke wordt genoemd). Rond 1800 is er in Tongelre een boerderij gebouwd, die eveneens behoorde tot dezelfde eigenaar van 't Hof. Deze werd ook aangeduid met het Hof. Het hoorde allemaal bij elkaar.

De oude dorpskern van Tongelre, Het Hofke van Tongelre, bestond 100 jaar geleden nog uit de markt met het oude en nieuwe raadhuis, de pastorie, de 'Merckthoeve', enkele boerderijen, café's en de St. Martinuskerk. De Kuyper kaart van 1868 (zie figuur) laat zien dat Tongelre ('t Hofke) een centrale plaats inneemt. Vanuit het centrum waaiëren de wegen alle richtingen uit. In westelijke richting leidt de fraaie Beukenlaan, een voormalige oprijlaan, naar het voormalige kasteel 't Hof. Dit wordt in 1375 genoemd als 'het goed ten Hove'. In 1870 wordt het afgebroken, daarna herbouwd en vervolgens weer in 1930 door Philips gesloopt, die er in 1941 de Philipsboerderij neerzette. De kasteeltuin met bomen is er nog, inclusief de markante plataan, de dikste boom van Eindhoven. Tegenover het kasteel heeft nog een boerderij gestaan, die in 1917 afbrandde. De Eikenlaan met aan weerszijden eikenbomen heet nu Celebeslaan en was vroeger een zandweg, dat naar de 'Gooren' richting Eindhoven leidde. Aan de overkant van de Celebeslaan bevond zich het oude Jodenkerkhof, dat zich uitstreckte tot over de Helmondseweg. Bij de aanleg van de snelweg is het grootste deel van het kerkhof opgeruimd. Aan het eind van de Celebeslaan stond vanaf 1930 het slachthuis met bijbehorende woonhuizen.

Kuyperkaart 1868 van Tongelre ►

De Hoevensche weg, die na 1810 de Koudenhovensche weg werd genoemd, liep naar het noordwesten richting Woensel-Eckart. De weg kwam uit bij een kasteeltje aan de Dommel, dat in 1577 'het Borchsken' heette. Deze plek, 'Bovenhof', zie figuur, lag kasteel Coudenhove/Beau Regard en was omgeven door tuinen, zaailanden, weilanden en heidevelden. Iets ten zuiden hiervan stonden de bouwhoeve 'De Borghart', Hoeve Koudenhoven en het huis 'Carpendonck' met visvijver en erf. Deze visvijver verklaart waarschijnlijk de naam Carpendonck. De hoeve Capendonck is de enige hoeve die tegenwoordig nog bestaat. Het traject van de Koudenhovense weg is ter plaatse van het villapark. De Karpen verdwenen. Het noordelijke deel van de weg gaat over in een fiets- en voetpad (Wasvenpad) langs het schietterrein van St. Catharinagilde naar het bruggetje over de Dommel. St. Catharina is in 1960 naar deze locatie verplaatst ten koste van de waterzuiveringsinstallatie.

Op de Bonnenkaart van 1898 is het terrein de Bovenhof zichtbaar binnen de cirkel. Hierop lag het voormalig kasteel Coudenhove/Beau Regard.

De Wolvendijk, vroeger ook wel Wolverdijk genaamd, loopt van Tongelre via Opwetten naar Nuenen. De dijk voert door de Loovelden over lage weiden en beemden naar de Kleine Dommel, een gebied dat bij hoge waterstanden overstroomde en waarvoor de aanleg van een dijk geen overbodige luxe was. Aan het eind van de Wolvendijk bij de Kleine Dommel was een wasserij en blekerij. De Kuilenstraatjes (Kuilenstraat, Pelweg, Muschbergweg, Bogtenweg) waren niet meer dan zanderige karrensporen. Ze leidden via de Bogten en de Lage Heide naar kasteel Eckart. Er resteert nog een klein stukje van de Kuilenweg tussen de Koudenhovenseweg-Zuid en de Pagelaan. Daar stond vroeger een boerderij uit 1661, die eens als synagoge fungeerde. De Muschbergweg liep vanaf Tongelre naar de Bogten (wandelbos Eckart). De Bogtenweg vormde de verbinding tussen Wolvendijk en Muschbergweg. De naam Bogten is afgeleid van de betekenis van omwalde akkerlandjes. Op de topografische - en hoogtekaart zijn deze akkertjes nog als zodanig te herkennen in het verkavelingspatroon. Het cultuurhistorische verleden is eveneens nog zichtbaar in de oude lanenstructuur, de sloten, de knotbomen en de hakhoutpercelen.

Vanaf Tongelre leidde de Heiderweg, later Urkhovenseweg naar Urkhoven en vandaar tot aan de Tulploop, een watertje dat de grens met Geldrop vormt en uitmondt in de Rul of Kleine Dommel. In 1340 is sprake van Uedrichhoven, nadien Oderichhoven en Orichoven. Het betreft een boerderij (hoeve) met persoonsnaam.

In het zuidwesten van Tongelre voerde een weg via Klein Tongelre naar Eindhoven en Stratum. Hertog Hendrik I van Brabant verleende aan de stad en de burgers van Eindhoven stadsrecht en tevens het recht op een wekelijkse markt, waarbij hij de omwonenden van de stad verplichtte deze markt te bezoeken.

In het midden van de negentiende eeuw besloeg Tongelre met Klein-Tongelre, Kol en Urkhoven 1022 bunder en telde 135 huizen, bewoond door 165 huisgezinnen. Van de 810 inwoners waren 650 RK. Er woonden toen twee joden. De landbouw was de belangrijkste bron van inkomsten, waaronder de teelt van rogge, haver, aardappelen en boekweit, de schapenteelt, de (thuis)weverijen, leerlooierijen. Het gebied van Tongelre was vele, vele bierhuizen rijk.

2.5 De invloed van Eckart op het studiegebied

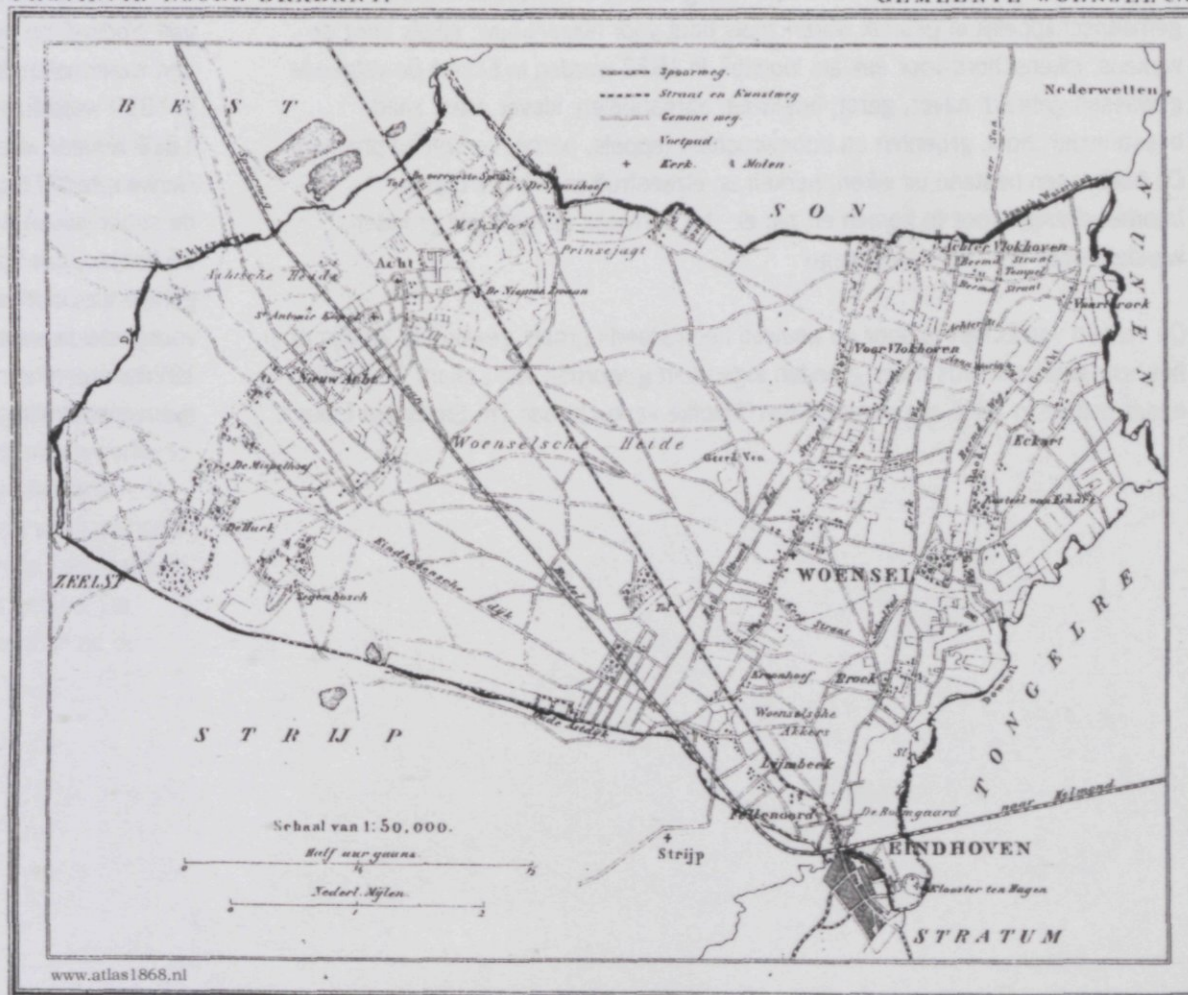
In de Karolingische tijd (6e - 9e eeuw) ontstonden in Eckart nabij Woensel de nederzettingen Hetsrode, Luttelaar en later Ten Eeckaerde. Hetsrode is een ontginningsnaam (rode = gerooid bos) en bestond uit een zogenaamde Einzelhof, dat later werd opgesplitst in Hetsrode en Luytelaar of Luttelaar. De naam laar betekent open plek in het bos en duidt dus op een bosontginning. Luyte is waarschijnlijk een persoonsnaam. Eckart, Eyckart, in de volksmond Eekert wordt pas in 1312 voor het eerst genoemd: 'Tgoet geheiten ten Eekart gelegen bij Eindoven...' Het goed ligt in de oostelijke hoek van het eiland tussen de Doode Gracht en de Dommel. De drie nederzettingen waren compleet met pachtboerderijen al dan niet met schaapskooien. De Soeterbeekseweg vormt de verbinding tussen de Luttelaar en Hetsrode. Uiteindelijk verrees bij Ten Eekart het gelijknamige kasteel. In 1793 kwam de bouw van een kasteelhoeve buiten de grachten tot stand.

Eckart was een kleine heerlijkheid met een openbare rechtsmacht en maar met enkele inwoners. De heer van Eckart bezit de jacht, de vogelvangst, de houtschat, het cijnsboek en het visrecht in de Dommel. De pachthoeve bestaat uit woonhuis, schuren, schaapskooien, bakhuys, hoven, erven, gronden, plaatsen (open ruimte), erfenissen (vast goed) en boomgaarden.

Kuyperkaart 1868 van Woensel c.a. ➤

PROVINCIE NOORD-BRABANT.

GEMEENTE WOENSEL c.a

1866

2965 Buiders 3150 Inwoners.

Uitgave van Hugo Springer te Leeuwarden.

In 1312 is bij Eckart al sprake van de 'gemeynt'. Dit gebied bestond uit woeste gronden zoals heide- en moerasvelden, wild grasland en eikenbomen, die gemeenschappelijk in gebruik waren zoals hout voor huizenbouw, eikels voor de varkens, eikenschors voor eek als looistof. In 1832 werden in Eckart de volgende gewassen geteeld: haver, gerst, boekweit, aardappelen, klaver, vlas, zaad, beestenvoer, hooi, groenten en boomvruchten (appels, peren, kersen en pruimen). De hakbossen bestaan uit eiken, berken en elzenstruiken. Verder blijken boomkwekerijen voor te komen en zijn er 'tot vermaak aangelegde gronden, wandeldreven en vijvers aangelegd'.

De invloed van Eckart is door de eeuwen heen steeds groter geworden. Zo zijn er in het hele gebied steeds meer gronden eigendom geworden van Eckart. Zo werd onder andere in 1846 het complex van 't Hofke verkocht aan Th. Smits van Eckart.

Annexatie

Aan de overzijde van de Doode Gracht bevond zich de nederzetting Woensel (bos van Wodan?) op een langgerekte dekzandrug. Woensel en ook Stratum hadden beide een watermolen. Woensel en Eckart maakten deel uit van het kwartier Kempenland. In 1810 werd Eckart samengevoegd met Nederwetten tot één gemeente, die in 1819 al weer werd opgeheven. Nederwetten ging deel uitmaken van Nuenen en Gerwen, terwijl Eckart weer samengevoegd werd met Woensel. Door de aanleg van de spoorlijn van Boxtel via Eindhoven naar Helmond was ten zuiden van de spoorlijn 25 hectare van Woensel afgesneden. Eindhoven stelde voor om dat deel bij de gemeente Eindhoven te voegen. Op 17 maart 1874 ging de Tweede Kamer met de voorgestelde annexatie van een deel van Woensel bij Eindhoven akkoord. Later, in 1920 werden het andere deel van Woensel, Tongelre, Stratum, Gestel, en Strijp eveneens samengevoegd met Eindhoven.

2.6 Kaartvergelijking 1850 - heden

Opvallend is dat het gebied tot 1928 gevrijwaard is gebleven van grote ruimtelijke ontwikkelingen. In de periode tussen 1850 en 1928 zijn alleen enkele landbouwkundige aanpassingen gedaan. Zo is, om de waterhuishouding te verbeteren, de Dommel op verschillende plaatsen verlegd en heeft er jonge bosaanplant plaatsgevonden. Eind jaren twintig van de vorige eeuw is de IJzeren Man gegraven. Dit was een zandafgraving voor de aanleg van de spoorlijn Eindhoven-Weert. Het gebied is na de Tweede Wereldoorlog pas echt in de greep van grootschalige ruimtelijke ingrepen gekomen. Voor de aanleg van het hoogspoor is in de jaren vijftig de Karpendonkseplas gegraven. In 1920 werd de tennisvereniging E.L.T.V opgericht. Op de hoek van de Koudenhovense weg en de Javalaan werden tennisvelden aangelegd, compleet met clubhuis. Het geheel maakt nu deel uit van de villaparken Koudenhoven en De Karpen. Tegenover het sportpark aan de Javalaan lag het 'Zweeds dorp', houten woningen afkomstig uit Zweden voor Philipsmedewerkers. Deze hebben later weer moeten wijken voor de bouw van de villawijk de Karpen. In de jaren '60 heeft Eindhoven een grote groeispurt gekregen, wat zich vertaalt heeft in flinke woningbouw in Woensel en de bouw van de gebouwen voor de Technische Hogeschool. Ook de waterzuiveringsinstallatie kreeg een plek in het gebied. De laatste grote ingrepen in het gebied zijn de aanleg van de Eisenhowerlaan en de woonwijk Koudenhoven.

2.7 Cultuurhistorie in het huidige landschap

2.7.1 Reeds bestaande waardering

Cultuurhistorische waardenkaart Provincie Noord-Brabant

Uit de Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie Noord-Brabant zijn enkele belangrijke waardevolle objecten en gebieden te halen, die van belang zijn voor de Karpen:

- Een waardevolle historisch groengebied in het Wandebos Eckart en de Bogten en de Bufferzone boven het Aalberspad.
- Het beekdal van de Kleine Dommel wordt hoog gewaardeerd vanwege haar restanten van kleinschalige middeleeuwse percelering.
- De indicatieve archeologische waarde tegen de oevers van de Kleine Dommel aan wordt hoog aangeslagen. In het centrale deel van het Wandelbos Eckart en het open gebied boven het Aalberspad wordt de indicatieve archeologische waarde niet erg hoog genoemd.
- Het Aalberspad (en het even ten noorden/parallel daar aan gelegen pad), De Oude Muschbergweg, het pad van het Aalberspad naar Eckart, enkele paden binnen het terrein van zorgcentrum Meare en nog enkele paden in het wandelbos Eckart worden redelijk hoog gewaardeerd als historische wegen.
- Zeer karakteristieke en historisch waardevolle Perenboom, voor de Karpendonkse hoeve. Deze is vermoedelijk geplant tussen 1860 en 1870.

Deze waarden zijn de interpretatie van de Provincie Noord-Brabant.

Archeologie in de Karpen

De gemeente Eindhoven heeft de gebieden, welke een archeologische verwachting hebben aangegeven als Terrein met Archeologische Waarde (TAW). De stadsarcheoloog van Eindhoven baseert zijn verwachtingen op reeds gedane vondsten.

In het studiegebied zijn enkele archeologische opgravingen gedaan. In de onderstaande figuur staan deze vermeld. Deze zijn aangeleverd door stadsarcheoloog Nico Arts. De nummers in de tekst verwijzen naar de onderstaande figuur.

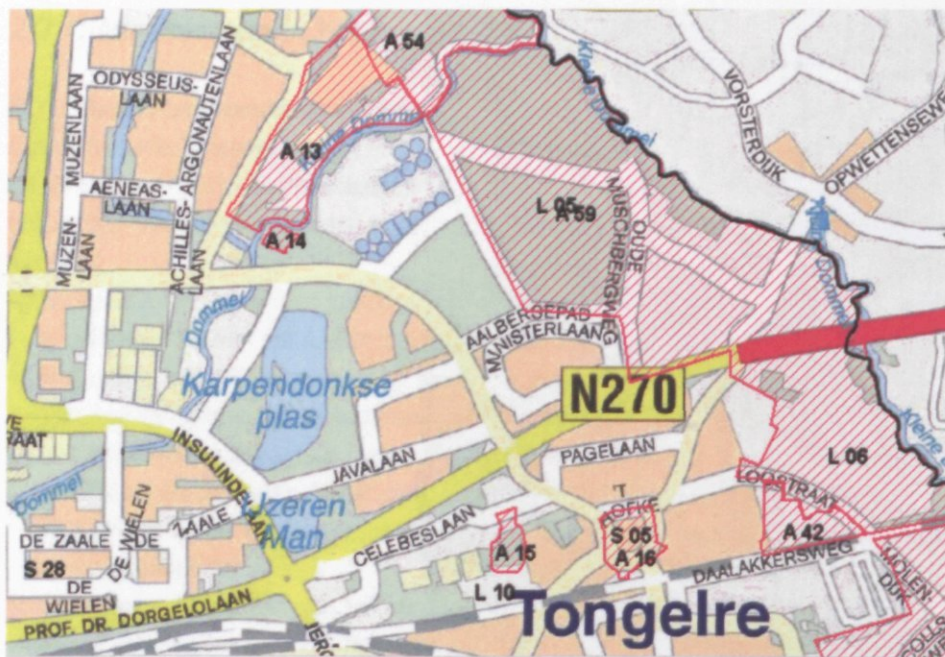
1. Opgegraven terrein (1999) met nederzetting uit 9e-12e eeuw (de middeleeuwse kern van Woensel)
2. Opgegraven terrein (2003) met deel koor en grafveld kerk Woensel
3. Overblijfselen Woenselse molen (daar staat nu een ijzeren rad, afkomstig van molen Waalre / Riethoven)
4. Vindplaats bronzen speerpunt uit midden bronstijd (staat nu een sporthal)
5. Vindplaats met vondsten uit mesolithicum
6. Vindplaats met munt uit Romeinse tijd
7. Vindplaats met scherven Romeinse tijd (nederzetting)
8. Idem als 7
9. Idem als 7
10. Idem als 7
11. Kasteel Eckart
12. Idem als 7
13. Idem als 7
14. Idem als 7
15. Idem als 7
16. Kasteel Coudenhoven
17. Idem als 7 (terrein ten zuiden ervan is hoge akker (esdek op dekzandrug), vol met Romeinse vondsten)
18. Kasteelterrein
19. Watermolen
20. 'Moated site' (laatmiddeleeuwse omgrachte hoeve)
21. Idem als 5
22. Kasteelterrein 't Hof (15/16e eeuw en 19/20e eeuw)
23. Vindplaats uit ijzertijd en middeleeuwen
24. Middeleeuwse kerk van Tongelre (ligt ten zuiden van huidige kerk in tuin met muur eromheen)
25. 'T Hofke 13: een 15/16e eeuws gebouw dat nog bestaat
26. Vindplaats bijzonder rijke afvalkuilen (16/17e eeuw)
27. Vindplaats mesolithicum

Tevens heeft de gemeente Eindhoven archeologische verwachtingsgebieden aangewezen:

Archeologische verwachtingsgebieden aangewezen door de gemeente Eindhoven

A13

Eckart : Nederzetting uit de Midden-Steentijd en Romeinse tijd en beekdal met mogelijke rituele vondsten.

A14

Kasteel Coudenhoven: Kasteelterrein uit de Late-Middeleeuwen.

A15

Kasteelterrein 't Hof (Tongelre): Kasteelterrein uit de Late-Middeleeuwen. Gedeeltelijk opgegraven in 2002.

A16

Dorpskern Tongelre: Nederzetting uit de Late-Middeleeuwen met kerk (historische dorpskern). Gedeeltelijk opgegraven in 1993.

A42

Loostraat: Dekzandrug met esdek. Vondsten uit de Midden-Steentijd en Romeinse tijd.

A54

Kasteelterrein Eckart: Kasteelterrein uit de Late-Middeleeuwen.

A59

De Muschberg: Dekzandrug met esdek en beekdal met mogelijke rituele vondsten.

A62

Woenselse Watermolen: Beekdal met overblijfselen Woenselse Watermolen.

Historische bouwkunde

Zowel het Rijk als de gemeente Eindhoven heeft respectievelijk Rijks- en Gemeentelijke monumenten aangewezen in het studiegebied van de Karpen. Hieronder volgt het overzicht:

Rijksmonumenten:

- Nuenensweg 1, kasteel (1906) met parkaanleg en hoeve (1793)
- Icaruslaan 28A, herberg, 18e eeuw
- 't Hofke 1, St. Martinuskerk (1891)
- 't Hofke 13, boerderij (16e-18e eeuw)
- 't Hofke 15, raadhuis (1911)

Gemeentelijke monumenten:

- Sumatralaan 3, Karpendonkse Hoeve
- Celebeslaan 30, boerderij (1941)
- Oude Muschbergweg 1c, boerderij (1934)
- 't Hofke 22, woonhuis/ pastorie, (eind 18e eeuw)
- Oude Urkhovenseweg 2, 4 Looiershuis (16e eeuw) en Merckthoeve (18e eeuw).

Monument uit de Monumenten Inventarisatie Project

- Nuenensweg 2, boswachtershuis (1904/1905)

2.7.2 Cultuurhistorische relictkaart

In de voorgaande paragrafen is de ontwikkelingsgeschiedenis van stadspark de Karpen beschreven. In deze paragraaf kijken we wat we in het huidige landschap terug kunnen vinden van deze geschiedenis.

De cultuurhistorische relictkaart wordt beschreven aan de hand van de volgende thema's:

- Historisch landschap
- Kastelen/versteekte boerderijen.
- Park de Karpen
- Historische hoeven

Historisch landschap

Het historische landschap dat nu nog zichtbaar is, beperkt zich tot het wandelbos Eckart, de bufferzone ten noorden van het Aalberspad, de Bogten en het gebied rondom 't Hof. Dit alles wordt nog steeds gedictieerd door de loop van de Dommel en de Kleine Dommel. Deze waterlopen zijn nu nog steeds goed terug te zien in het reliëf. Wanneer we naar de AHN kijken zijn oude lopen van de Dommel en kleine Dommel waarneembaar. Dit maakt deze beeklopen dan ook geomorfologisch erg waardevol. Het wandelbos Eckart is een jonge ontginning met een vrij jong bos. Het reliëf verklaart wel dat het gebied in de seizoenen aan overstroming of hoge waterstanden onderhevig is. De rabatten verklaren dat er ondanks deze hoge waterstanden toch een vorm van bosbouw heeft plaatsgevonden: op de hogere ruggen kon hakhout groeien. Een gebied waar al veel eerder landbouwactiviteiten hebben plaatsgevonden is de bufferzone. Deze ligt op de overgang van het heidegebied naar het akkerland nabij Tongelre. Dit wordt gedomineerd door de verschillende kampen, welke een weerspiegeling zijn van het historische Brabantse landschap.

Het gebied dat al vanaf de vroege Middeleeuwen in gebruik is geweest het agrarische cultuurlandschap de Bogten. Dit heeft een onregelmatige blokverkeveling

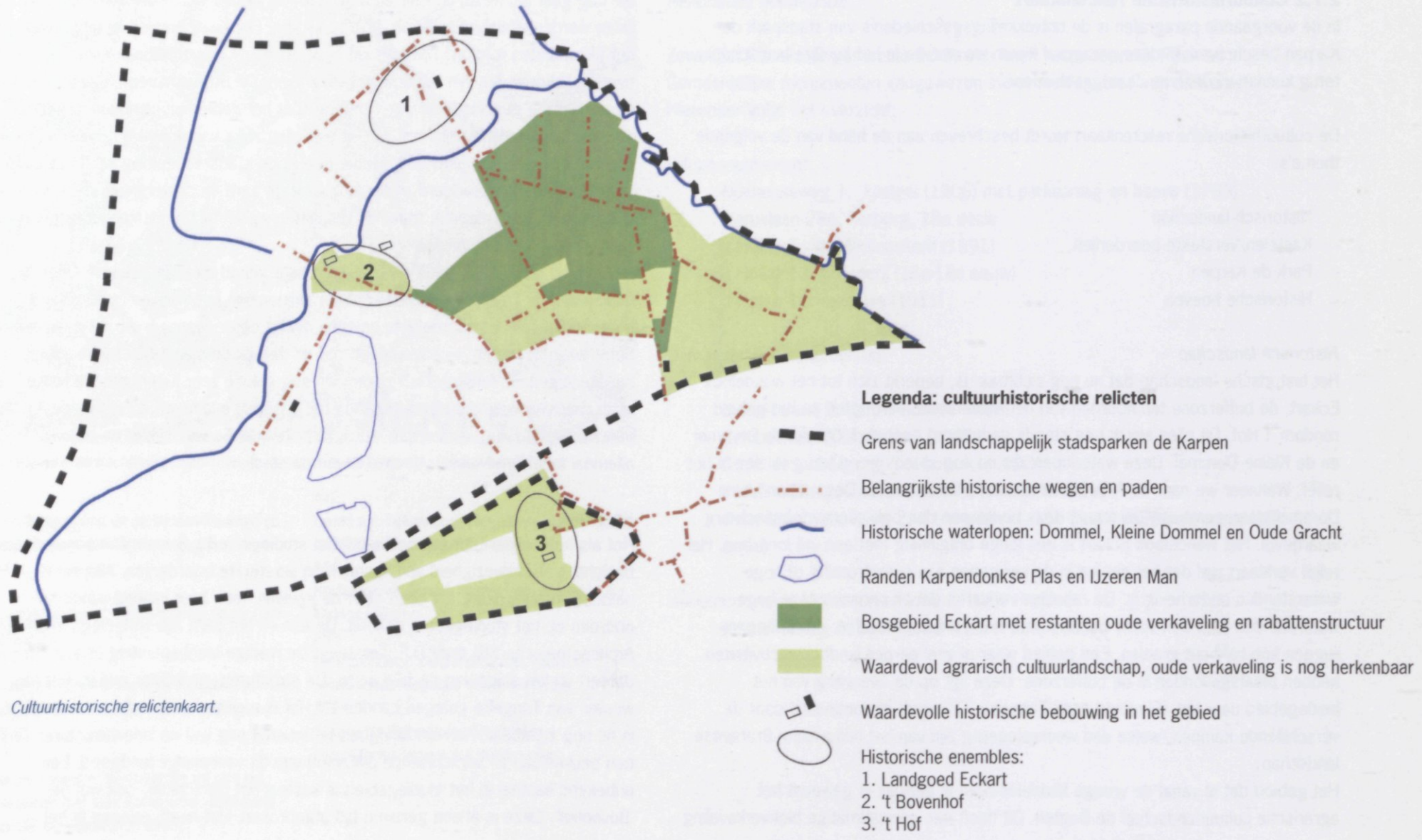
die nog gaaf aanwezig is. Hier en daar zijn nog resten van houtwallen zichtbaar. Deze werden veelal gebruikt als erfafscheiding. Het heeft onderdeel uitgemaakt van het akkerland rondom Tongelre en is nu als enige nog zichtbaar aanwezig. De overige akkerlanden zijn bebouwd of vergraven. De Bogten weerspiegelt als het ware de agrarische geschiedenis van Tongelre. Dat het gebied als vanouds is gebruikt als agrarisch cultuurland blijkt ook wel uit een opgraving van een omgrachte boerderij, een zogenaamde 'moated-site'. Momenteel is de stadsarcheoloog van Eindhoven bezig met een gedetailleerd onderzoek naar de aard en omvang van deze moated-sites binnen de gemeente, maar de resultaten waren bij het totstandkomen van dit rapport nog niet beschikbaar.

Het gebied rond 't Hof heeft een sterke relatie gehad met het Wasven. Door de aanleg van de Eisenhowerlaan en het verdwijnen van het Wasven is dit gebied afgesneden van het noordelijker gelegen deel. Echter, wanneer we de geschiedenis beter leren begrijpen, wordt duidelijk dat dit gebied onlosmakelijk verbonden is met het studiegebied. In dit gebied vinden we nog enkele zeer kenmerkende historische landschapsvormen welke thuishoren in het Brabantse landschap: een heideveld met een zandverstuiving, resten van het agrarische kampenlandschap en bossen. En dit allemaal ingeklemd tussen de drukte van de stad!

Kastelen

Net als haar wijdere omgeving, wordt het studiegebied gekenmerkt door de (soms onzichtbare) aanwezigheid van kastelen en versterkte boerderijen. Allereerst natuurlijk huize Eckart. Dit heeft door de eeuwen heen haar invloed vanuit het noorden op het studiegebied gekend. De tuin en het park zijn aangelegd in de nieuwe Architectonische Stijl door D.F. Tersteeg. De huidige laanbeplanting (o.a. zomer eik) dateert uit het einde van de 19e eeuw. De structuren zijn echter ouder. Het ten westen van Tongelre gelegen Landhuis 't Hof is afgebroken en alleen de plattegrond is nu nog zichtbaar. Aan het landgoed herinneren nog wel de lanenstructuren (o.a. een beukenlaan en verschillende platanen) van dit voormalige landgoed. Een onbekend kasteel in het studiegebied is kasteel het Borschken, ook wel de 'Bovenhof'. Deze is al een geruime tijd afgebroken. Het heeft gelegen in het

Cultuurhistorische relictencartaat.

verlengde van de Koudenhovensche weg, op de plek waar nu het Wasvenpad over de Dommel loopt, maar is in het reliëf nog wel zichtbaar.

Park de Karpen

De IJzeren Man en de Karpendonkse plas zijn beiden gegraven voor de zandwinning. Na behoorlijk wat getouwtrek is er in 1963 een recreatieplan gemaakt. Hierbij is de in die zelfde tijd geplande villawijk de Karpen een brede parkstrook opgenomen die de woonwijk met de plas moest gaan verbinden. Het oostelijk deel van het park zou een bosachtig karakter krijgen, terwijl aan de andere kant ruimte overbleef voor andere vormen van recreatie. In de loop van de jaren is het gebied in gebruik geraakt als een evenemententerrein. Het park was niet rondom de plas beschikbaar, omdat aan de noordzijde van de Karpendonkse plas twee villa's deze rondgang onmogelijk maakten.

Hoeven

In het studiegebied hebben verschillende clusters hoeven gestaan. Daarvan zijn er niet veel meer over, maar oude namen verwijzen er in sommige gevallen nog wel naar.

De statige boerderij, Hoeve Koudenhoven genaamd, bestond uit twee gebouwen die kops op de weg stonden. Vroeger lag tegenover Hoeve Koudenhoven een laantje dat al kronkelend naar de Bogten leidde, een nat, laag gelegen voormalig bosterrein, dat later als stortplaats voor huisvuil is gebruikt. In 1913 kwam in de hoeve een bierhuis. Later zijn, bij de aanleg van de Karpendonkse plas, in de achtertuin van de hoeve de landhuizen van twee directeurs van Philips gebouwd. Ze kijken uit over de Karpendonkse plas.

Vlak onder de Hoeve Koudenhoven lagen twee hoeven: 'De Hoeve' en de 'Karpendonkse Hoeve'. Bij de aanleg van de Karpendonkse plas is 'De Hoeve' verdwenen. De Karpendonkse hoeve is, ondanks dat het grondig is verbouwd, één van de weinige boerderijen die nog gespaard is gebleven. De hoeve heeft de nodige aanpassingen ondergaan en fungeert nu als restaurant met voor het gebouw Eindhoven's oudste perenboom.

Op het eiland van Eckart hebben naast het huis Eckart heeft naast de oorspronkelijke ontginningshoeven Hetsrode en Luttelaer ook nog een cluster boerderijen gelegen, Zevenhoeven genaamd. In het oosten langs de Oude Muschbergweg, ligt nog een langgevel boerderij uit 1934, welke momenteel weer wordt opgeknapt.

Het landhuis Het Hof nabij Tongelre is in 1872 afgebroken, daarna herbouwd en vervolgens weer in 1930 door Philips gesloopt, die er in 1941 de Philipsboerderij neerzette. Deze toenmalige ontginningsboerderij wordt momenteel gebruikt door Stichting Groen Domein Wasven.

De herberg, gelegen aan de Icaruslaan, lijkt willekeurig in de woonwijk van de Begijnenbroek te liggen. De locatie van deze boerderij blijkt echter heel erg verklaarbaar, wanneer we naar de oriëntatie van de Nuenenseweg kijken. Vermoedelijk heeft de Nuenenseweg in het verleden verder doorgelopen in zuidwestelijke richting. Tegenwoordig ligt, in het verlengde van deze weg, nog een klein stukje weg, diagonaal op het huidige stratenpatroon. Wanneer we deze diagonale lijn denkbeeldig doortrekken komen we uit bij de Herberg! Deze heeft dus vermoedelijk aan de Nuenense weg gelegen, vóórdat de woonwijk werd gebouwd.

3. Heden

Eindhoven is een stad die door middel van drie groene wiggen haar stadscentrum verbindt met het omringende Brabantse landschap. Deze groene wiggen spelen een belangrijke rol in de vrijetijdsbesteding van de Eindhovenaren. De poten van de Y van groene wiggen die de gemeente Eindhoven rijk is hebben duidelijke overeenkomsten, landelijk (gedeeltelijk bosrijk) karakter, functie van uitlooptgebied, maar ook sprekende verschillen in schaal en mate van gebruik. Alle gebieden hebben duidelijke sporen van stedelijk medegebruik. Strijp is erg bosrijk en heeft een uitgesproken landgoedkarakter, bij Genneperparken speelt topsport en educatie een belangrijke rol, terwijl in de Karpen de evenementen en de breedtesport kenmerkend zijn.

3.1 Divers

De groene wig stadspark de Karpen herbergt een grote diversiteit aan functies. Het gebied heeft een sterke groene uitstraling. Binnen (en grenzend aan de randen) het decor van het Dommeldal, de bossen van Eckart en Koudenhoven en het park rondom de Karpendonkse plas vinden sportieve, educatieve, woon, zorg en andere stedelijke functies, als de rioolwaterzuivering en het evenemententerrein, een plek. De afzonderlijke (sportieve) functies die het gebied rijk is worden goed bezocht. Ook de vele andere functies die in het gebied een plek hebben staan niet ter discussie. Wat ontbreekt, is echter een verband tussen al die functies en hun relatie met het gebied. De functies liggen als eilanden in het gebied. Dit punt kent ruimtelijke, maar ook organisatorische aspecten².

In het gebied zijn diverse sportaccommodaties te vinden, zoals het 1. handboogschietterrein, 2. het natuurzwembad de IJzeren Man, 3. een reeds ¾ eeuw bestaande tennisclub (ELTV), 4. een puur op studenten van de TUE gericht studentensportcluster en 5. het gemeentelijk sportpark de Hondsheuvels.

² Marktplan Adviesgroep, De Karpen groen en multifunctioneel, ambities sportbedrijf en ontwikkelingspotenties stadspark, 27 nov. 2001

Naast de Technische Universiteit Eindhoven met haar moderne en technische uitstraling (loopbruggen tussen de afzonderlijke gebouwen zijn een veel voorkomend fenomeen op het TUE terrein) staan er diverse scholen in of nabij het park (Pleincollege Eckart, Vrije School Brabant, Kleuterdagverblijf, Lorentz-Casimir lyceum, Fontys Hogeschool).

De wijken de Karpen en Koudenhoven zijn zeer groen van opzet, maar ook in (delen van) de wijk de Oude Gracht wordt gewoond in een groene setting.

Aan de rand van het groengebied liggen zorgfuncties als Zorgcentrum Meare, het Diaconessenhuis en Verzorgingstehuis Peppelrode.

Naast eerder genoemde functies kent het gebied ook minder tot de verbeelding sprekende functies zoals de rioolwaterzuiveringsinstallatie van Waterschap de Dommel en een evenemententerrein.

3.2 Uitlooplegebied

Voor bewoners van aanpalende wijken is de Karpen een uitlooplegebied. Op de schaal van de gemeente Eindhoven lijkt het echter een veel minder duidelijke rol te spelen. Vanwege de schaal en omvang van het gebied binnen de gemeente Eindhoven is een prominente rol voor het functioneren van de stad als geheel niet meer dan logisch. In de praktijk wordt dat echter onvoldoende duidelijk, de groene wig de Karpen ontbeert een duidelijke identiteit.

Eindhoven heeft een stadscentrum met markante hoogbouw.

3.3 Verbindingsgebied

Op de kaart is te zien dat de Karpen het centrum met buitengebied verbindt. Het gebied zou daarom aantrekkelijk moeten zijn voor wandelaars en fietsers als overgangsgebied naar het groene buitengebied. Een heldere verbinding ontbreekt echter. Er bestaat wel een veelheid aan routes die het gebied doorkruisen. Zo is er de fabrieksroute langs de Dommel, er is een ronde van Eckart, een NS wandeling, een knooppuntenroute en een running route.

Het gebied kent vele routes, zo is er de Fabrieksroute langs de Dommel (door de stad), een Ronde van Eckart, een running route en zelfs een NS wandeling ontbreekt niet.

3.4 Versnipperd

Zo divers als de functies en de sferen, zo divers is ook de ontsluiting in het gebied. Opvallend is dat het gebied aan bijna alle zijden wordt begrensd door grootschalige infrastructuur. De Prof. Dr. Dorgelolaan en de Eisenhowerlaan in het zuiden, met daaronder nog de spoorlijn naar Helmond en Venlo en naar Roermond. De John F. Kennedylaan (als een uiterste grens) in het westen en de Sterrenlaan in het noorden. Daarnaast wordt het gebied doorsneden door Onze Lieve Vrouwestraat / Insulindelaan en de Van Oldenbarneveltpaan. Er zijn in het gebied zeer beperkte mogelijkheden om deze wegen als wandelaar of fietser ongelijkvloers te kruisen. Het

gebied kent diverse wandel- en fietspaden. De paden hebben allen van zichzelf een bijzonder hoge kwaliteit, ze zijn echter onvoldoende verbonden, althans voor diegene die het gebied niet kent. Een goede interne ontsluiting van het gebied voor wandelaars en fietsers is een eerste voorwaarde voor meer eenheid in het park. De op dit moment afgesloten verbinding tussen het Eckartdal en het wandelbos Eckart illustreert dit overduidelijk. Alleen de verbinding via het Wasvenpad en Orpheuslaan maakt het de wandelaar of fietser mogelijk van de ene zijde van de Dommel naar de andere te komen in het noordelijke deel van het gebied.

Het gebied wordt doorsneden door grote infrastructuur. De Van Oldenbarneveltpaan heeft nog een sterk groen profiel. Op een paar plekken zijn gelukkig nog ongelijkvloerse kruisingen door middel van een duiker te vinden, zoals bij de Prof. Dr. Dorgelolaan en een duiker onder de Onze Lieve Vrouwenstraat.

Delen van het Dommeldal zijn goed te bewandelen

Het Eckartse bos kent fraaie lanen en zandpaden.

Het Wasvenpad blijkt een van de weinige mogelijkheden om fietsend door het groen het Dommeldal te doorkruisen. Het is een gemiste kans dat de verbinding tussen Eckartdal en wandelbos Eckart is afgesloten.

3.5 Waardering

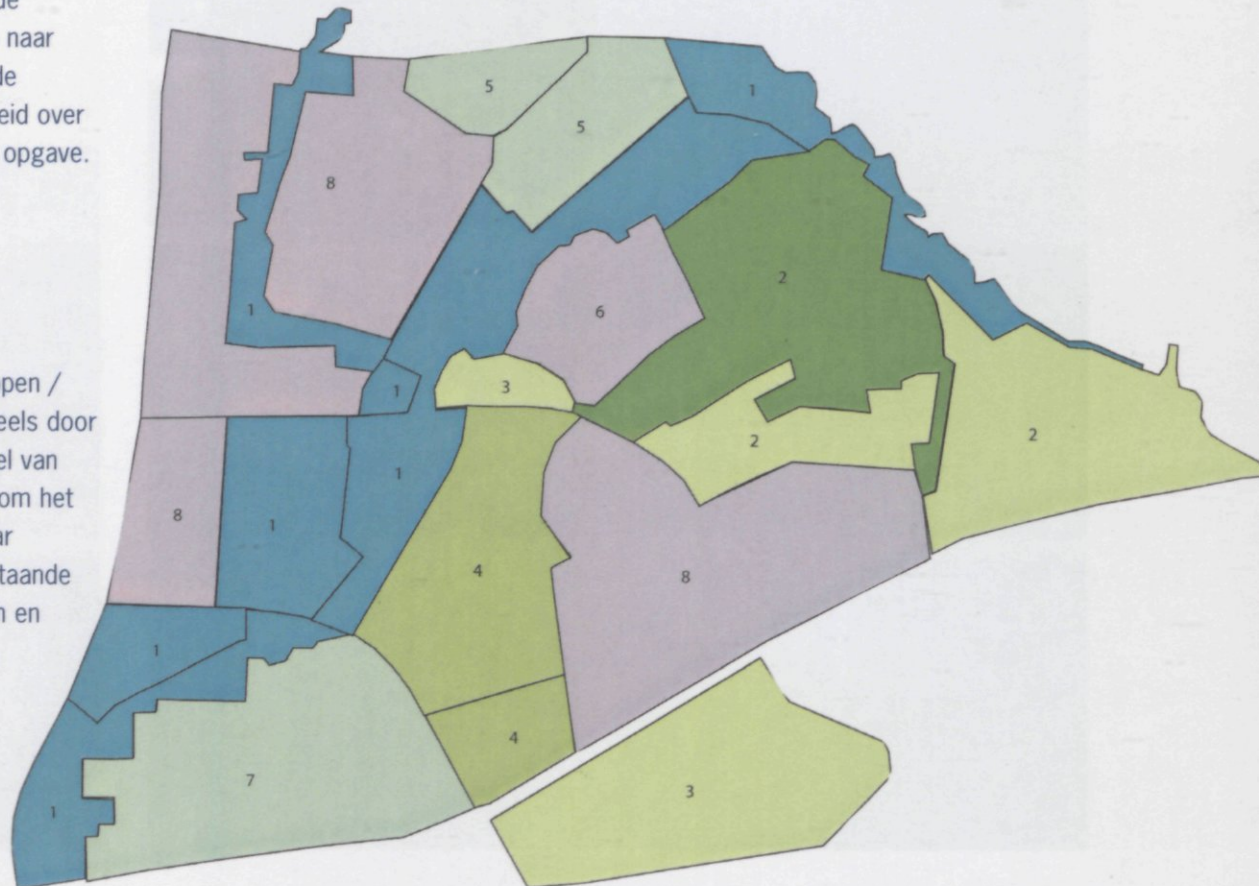
De Karpen is een divers en rijk (historische- en natuurwaarden) gebied. Stedelijke functies die je normaal aan de rand van een stad verwacht (zorg, sport, onderwijs) liggen op loop- of fietsafstand van woongebieden in een groene setting. Het gebied herbergt een veelheid aan landschappen en sferen. De huidige functies vinden daarin moeiteloos een plek. Het Dommeldal biedt een sterk kader om de ecologische verbindingen tussen stad en buitengebied nog verder te versterken. Tegelijkertijd lijkt het dal door haar strategische ligging bij uitstek geschikt voor het realiseren van een recreatieve verbinding tussen stad en ommeland.

Wat ontbreekt, is echter een duidelijke eenheid in het gebied. De verschillende functies liggen te veel als eilanden in het groen. De opgave zit in het zoeken naar een zonering / thematisering waarbij recht wordt gedaan aan de verschillende functies die het gebied heeft of zou kunnen hebben. Het realiseren van eenheid over de zones heen is naast het aanbrengen van de zonering zelf een belangrijke opgave. De ecologie en de recreatieve ontsluiting zouden een sterke verbindende rol toebedeeld kunnen worden.

3.6 Deelgebieden

Het studiegebied kent een grote variatie aan sferen. Verschillende landschappen / landschapstypen (of restanten daarvan) zijn nog terug te vinden in dit goeddeels door de stad omsloten gebied (het Dommeldal wordt hierbij als integraal onderdeel van het gebied gezien). Om enige vorm van systematiek te hanteren is gekozen om het studiegebied in te delen in deelgebieden. De deelgebieden zijn ingedeeld naar landschappelijk herkenbare eenheden, dan wel historische ensembles of bestaande functionele overeenkomsten. Elk van de deelgebieden is bijzonder te noemen en verdient koestering.

- (1) Dommeldal, Oude Gracht & Kleine Dommeldal
- (2) Wandelbos Eckart, de Bogten & de Bufferzone
- (3) 't Bovenhof & 't Hof
- (4) Park de Karpen
- (5) Landgoed Eckart, Meare
- (6) RWZI
- (7) TUE
- (8) Bebouwde gebieden

(1) Dommeldal, Oude Gracht & Kleine Dommeldal

Het Dommeldal als doorgaande structuur in het gebied kent verschillende gezichten. Van heel natuurlijk en landelijk tot parkachtig met sportfuncties verweven. Het kleine Dommeldal vormt de bestuurlijke en natuurlijke begrenzing van de groene wig de

Karpen in het Oosten. Alvorens de Dommel zijn weg door de stad zoekt vloeit hij samen met de Kleine Dommel.

De Dommel in het Eckartdal kent een heel natuurlijke uitstraling in tegenstelling tot een meer stedelijke uitstraling ter hoogte van het TUE terrein.

De Oude Gracht kent een uitgesproken parkachtige inrichting.

In het centrum van de stad is het Dommeldal teruggebracht tot de essentie van de waterloop. Kunstwerken als de vistrap bij het van Abbemuseum zijn voorbeelden van maatregelen ter vergroting van de ecologische waarde van de laaglandbeek.

Het Kleine Dommeldal heeft een
landelijke uitstraling en kent
schilderachtige taferelen.

Dommel en Kleine Dommel vloeien
samen alvorens ze de stad induiken.

(2) Wandelbos Eckart, de Bogten & de Bufferzone

Het noordoostelijke deel van de groene wig de Karpen bestaat uit de (natte) bossen van Eckart, het open akker- en graslanden gebied de Bogten en het coulisselandschap van de 'Bufferzone', dat als een fysieke buffer tussen het Eckartse

bos en de woonwijk de Karpen ligt. Delen van de bossen van Eckart kun je in de wintermaanden alleen met lieslaarzen doorkruisen.

Het Eckartse bos is een nat bos. Verschillende kunstwerken (bovenste foto), Rabatten (middelste foto) en het ven (onderste foto) getuigen daarvan.

Dit ven zal zonder verder ingrijpen (volgens het natuurlijke proces) verder verlanden.

Op een fraaie locatie aan de rand van de wijk Koudenhoven aansluitend aan de Bogten ligt deze boerderij in herbouw.

Delen van de bosgebieden bestaan uit fraai coulisselandschap (Aalberspad).

(3) 't Bovenhof & 't Hof

't Bovenhof en 't Hof zijn twee bijzondere plekken in het gebied, niet alleen om de historische betekenis die ze hebben gehad, maar ook vanwege de bijzondere landschappelijke ensembles van landschapselementen.

't Hof kent nog een restant van een coulisselandschap. De oude kasteelbomen in het bosje rondom 't Hof en de Philipsboerderij, vormen samen met het omringende landschap een sterk geheel.

Ook de zandverstuiving en de heide achter het Casimir lyceum, zijn nog goed herkenbare fragmenten van dat wat er eens was.

(4) Park de Karpen

De Karpendonkse plas en directe omgeving heeft een veel stadser karakter, met haar parkachtige inrichting, verstopte landhuizen, restaurant locatie en evenemententerrein.

De Karpendonkseplas met het evenemententerrein, de Karpendonkse Hoeve en het park.

Ingrid van Eeghem, eigenaresse van de Karpendonkse hoeve schrijft:

De Karpendonkse Hoeve is al meer dan 33 jaar in onze familie. Het pand zelf staat al meer dan 200 jaar in Eindhoven. Als geboren en getogen Eindhovense zie je de stad veranderen, groeien en meegaan met z'n tijd. Maar bij de Hoeve en het park lijkt de tijd stil te staan. De groene oase geeft je niet het idee dat je in de leading in technology stad bent.

Wij zijn één van de (permanente) gebruikers van het park en dat heeft zo z'n voordelen. Je hebt een geweldig uitzicht en wij beleven alles wat in het park georganiseerd wordt als gebruiker mee. We hebben zelfs een lunch naar het park vernoemd: de parklunch.

De gemeente is druk doende om het achterstallig onderhoud weg te werken, wat zorgt voor nog meer aantrekkingskracht vanuit de omgeving. Recreërende families, sporters, vissers en heel veel hondenbezitters. Maar ook "onze" ganzen en zelfs reeën vinden hun weg door het park.

In de afgelopen 33 jaar hebben wij met de Hoeve heel veel meegemaakt. Enorm veel hoogtepunten maar ook trieste momenten, waar de brand van het nieuwe gedeelte van ons pand 3 weken voor kerst er zeker één is die ons altijd zal blijven. Gelukkig ligt dat al vele jaren achter ons. Maar ook het schaatsen op de plas of het jaarlijkse Concours Hippique dragen bij aan de beleving van onze omgeving.

De Hoeve is inmiddels een tweede generatie ingegaan en met ons een uitbreiding naar een nieuwe generatie gasten, zonder overigens de bestaande generatie af te willen stoten. Een stukje drempelverlaging met kwaliteit behoud is één van onze speerpunten. En een mooi en aantrekkelijk park waar onze gasten elke dag van kunnen genieten is daar een wezenlijk onderdeel van. Wij hopen dat nog vele generaties hier van kunnen en mogen genieten, wij verheugen ons er al op!

(5) Landgoed Eckart, Meare

De formele tuinen van het landgoed Eckart en de oude gebouwen spreken tot de verbeelding.

38

De tuinen van Landgoed Eckart worden gekenmerkt door een formele en klassieke inrichting. Op het terrein dat wordt gebruikt en bewoond door patiënten van het zorgcentrum Meare staan tussen de relatief nieuwe gebouwen van het zorgcentrum nog een aantal oude gebouwen. Gebouwen die iets vertellen over de het historische gebruik van de plek.

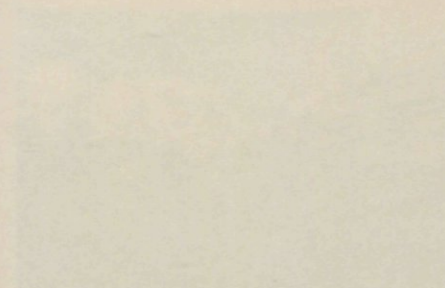

(6) RWZI

De rioolwaterzuivering van het Waterschap de Dommel ligt centraal in het gebied. Het grenst aan het Dommeldal, 't Bovenhof en het wandelbos Eckart. Het gebied is echter geheel afgeschermd van haar omgeving met hoge hekwerken en beplanting.

Hier en daar is met moeite een blik te werpen op de mysterieuze koepels van de waterzuiveringsinstallaties.

De witte futuristische koepels in aanbouw op het terrein van de Rioolwaterzuivering Waterschap de Dommel maken op z'n minst nieuwsgierig.

De witte futuristische koepels in aanbouw op het terrein van de Rioolwaterzuivering Waterschap de Dommel maken op z'n minst nieuwsgierig.

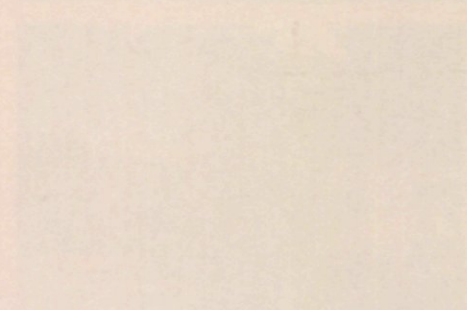
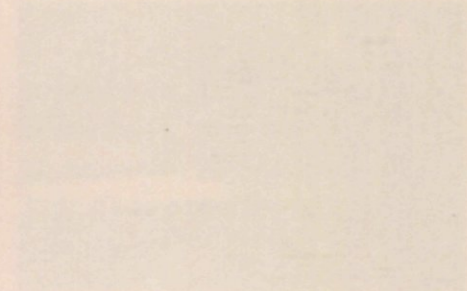

(7) TUE

Het TUE terrein neemt een bijzondere plek in. Het vormt de schakel tussen stadscentrum en groengebied de Karpen. Het gebied wordt gekenmerkt door gebouwen met een meer industriële architectuur. Het feit dat veel gebouwen

verbonden zijn door de loopbruggen geeft het geheel een nog moderner en hightech uiterlijk. Het gebied is verder ondanks de openheid en ruimte, geen verlengstuk van de stad of van groengebied de Karpen, het staat erg op zichzelf.

Het TUE terrein is ruim van opzet. Het plein (Laplace) is in feite een groot stedelijk plein.

(8) Bebouwde gebieden

Naast al het groen zijn aanzienlijke delen van het gebied bebouwd. De groene woonwijken de Karpen en Koudenhoven zijn ruim opgezette groene villawijken. In het ontwerp van de wijk zijn geen of nagenoeg geen verwijzingen naar het verleden

opgenomen. Een gebouw als Auberge Eeckaerde is een van de weinige herkenbare verwijzingen naar het verleden die te vinden is. De wijk de Gracht bestaat voor een deel uit ruim opgezette villawoningen in het groen aan het water en is verder opgebouwd uit blokken sociale woningbouw. De uitstraling van het parkachtig ingerichte gebied rond de dode arm is sterk.

Auberge Eeckaerde (een 18de eeuwse herberg) is een van de weinige fysieke verwijzingen naar het verleden in de bewoonde gebieden van de Gracht, de Karpen en Koudenhoven.

4. Toekomst

4.1 Landschappelijk stadspark de Karpen

Vertrekpunt voor een landschappelijk stadspark zijn de huidige kwaliteiten en functies in het gebied. De opgave daarbij is het park zodanig te zoneren dat alle functies (hoog- en laagdynamisch) recht wordt gedaan.

Landschappelijk stadspark de Karpen is een groengebied, waar je kunt sporten (georganiseerd en ongeorganiseerd), rust vinden en ontspannen (wandelen en fietsen) en leren (natuur). Het is ook een plek waar meerjaarlijks grote evenementen plaatshebben als het concours hippique. Toegankelijkheid, openheid en eenheid zijn de sleutelbegrippen om met landschappelijk stadspark de Karpen aansluiting te vinden bij een breder publiek.

Eén van de manieren om het gebied in recreatief opzicht meer op de kaart te zetten is het een sterkere rol te laten spelen als verbindingsgebied voor fietsers en wandelaars in de regio. Er moet dus een route komen die buitengebied en stadscentrum verbindt. Daarnaast ligt het voor de hand om naast (of in samenwerking met) de Karpendonkse Hoeve een verpoosplek te creëren voor een breed publiek. Een plek waar wat gegeten en gedronken kan worden en waar gebruik gemaakt kan worden van sanitaire voorzieningen. Een plek waar de verschillende 'verkeerstromen' bijeenkomen (bijvoorbeeld). De verwachting is dat met een verbeterde recreatieve aantrekkelijkheid de parkeerbehoefte zal toenemen. Hier zullen dus voorzieningen voor getroffen moeten worden.

De landschappelijk-historische analyse uit hoofdstuk 2 en 3 van deze rapportage leidt tot een ontwikkelingsvisie in hoofdstuk 4. Deze ontwikkelingsvisie is gebaseerd op de landschappelijk-historische kwaliteiten die het gebied nu nog bezit. Deze ontwikkelingsvisie is uitgewerkt in een kaartbeeld en een aantal mogelijke ontwikkelingsrichtingen.

Op hoofdlijnen komt hier boven geschetste ontwikkelingsvisie overeen met de Integrale Natuurvisie 'Dommedal uit de verf', (2005, concept). De in dit rapport ontwikkelde ontwikkelingsvisie wijkt echter op enkele punten af.

De eeuwenoude door de mens bepaalde gebiedsontwikkeling (bewoningsgeschiedenis en agrarische geschiedenis) en het verhaal dat daarbij hoort bindt of heeft de potentie mensen te binden aan het gebied. In een tijd dat we met z'n allen op zoek zijn naar onze identiteit is dit een waardevol gegeven. Naast deze motivatie om het agrarisch cultuurlandschap, of wat daar nog van rest, juist te versterken in plaats van aan de natuur terug te geven, is er ook het feit dat het nu nog aanwezige kavelpatroon als historisch waardevol aan te merken is. Het agrarisch (mede)gebruik van het gebied zou een aantrekkelijke benadering kunnen zijn om mensen weer sterker bij het gebied te betrekken. Zo pleit de landschapshistorische ontwikkelingsvisie onder meer voor het in stand houden van het agrarisch karakter in het dal van de Kleine Dommel. Agrarisch (mede)gebruik biedt tevens een interessant perspectief voor gebiedsbeheer.

Landschappelijk Stadspark de Karpen

Grens van landschappelijk stadspark de Karpen.

Ontwikkelen van een heldere ruimtelijke structuur voor het Landschappelijk Stadspark de Karpen in zijn geheel.

Versterken ruimtelijke en functionele samenhang met aangrenzende (groen)gebieden.

Versterken van de visueel ruimtelijke en functionele relatie tussen deze deelgebieden.

Wegenpatroon en ontsluiting

Grote (snel)wegen die groengebied van Landschappelijk Stadspark de Karpen omsluiten.

Hoofdontsluitingsweg door Landschappelijk Stadspark de Karpen.

Belangrijkste historische wegen en paden.

Recreatieve hoofdontsluiting (extensief) door het dal van de Dommel.

Aandachtspunt, de kruising van Dommeldal met haar recreatieve hoofdontsluiting en de twee hoofdontsluitingswegen haaks daarop.

Dommel en Kleine Dommel

Randen Karpendonkse Plas en IJzeren Man

Bebouwing in het park

I Gebieden met accent op sportvoorzieningen

II Gebieden met zorg en/of educatiefunctie in een (historisch) groene omgeving.

III Gebied met accent op multifunctioneel park

IV Gebied met aandacht voor recreatieve, educatieve en ecologische ontwikkeling in een historische context

V Gebieden met accent op ontwikkelen van recreatieve en ecologische mogelijkheden, met historie als inspiratiebron

Waardevolle historische bebouwing in het gebied.

Historische ensembles, ovale zwarte cirkels

Dommel/Oude Gracht

VI Gebied met accent op behoud van cultuurhistorische, geomorfologische en ecologische kwaliteit

4.2 Toelichting op de landschapshistorische Ontwikkelingsvisie Stadspark de Karpen

Hieronder wordt een toelichting gegeven op de landschapshistorische Ontwikkelingsvisie Stadspark de Karpen. Deze toelichting moet worden gelezen als een uitgebreide legenda, behorende bij het kaartbeeld van de landschapshistorische ontwikkelingsvisie voor het Stadspark de Karpen.

Landschappelijk Stadspark de Karpen

Zwarte gestippelde lijn

Grens van landschappelijk stadspark de Karpen.

Kader zwart gestippelde lijn

Ontwikkelen van een heldere ruimtelijke structuur voor het Landschappelijk Stadspark de Karpen in zijn geheel. Het versterken van de ruimtelijke samenhang en de overzichtelijkheid van het park als geheel.

Grijze pijlen

Versterken ruimtelijke en functionele samenhang met aangrenzende (groen)gebieden.

Zwarte pijlen

Versterken van de visueel ruimtelijke en functionele relatie tussen deze deelgebieden.

Wegenpatroon en ontsluiting

Wegen met stippellijn

Grote (snel)wegen die groengebied van Landschappelijk Stadspark de Karpen omsluiten.

Groene open bolletjes

Hoofdontsluitingsweg door Landschappelijk de Karpen, (verder) te ontwikkelen als een groene transparante (en eenvoudig te kruisen) weg door het gebied.

Bruine gestippelde lijn

Belangrijkste historische wegen en paden.

Fijne zwart gestippelde lijn

Recreatieve hoofdontsluiting (extensief) door het dal van de Dommel.

Roze cirkels

Aandachtspunt, de kruising van Dommeldal met haar recreatieve hoofdontsluiting en de twee hoofdontsluitingswegen haaks daarop. De weg (Orpheuslaan, Onze Lieve Vrouwestraat) dient een zo laag mogelijke barrière te vormen voor de recreatieve en ecologische verbinding door het Dommeldal.

I Gebieden met accent op sportvoorzieningen

Tennispark E.L.T.V.

Behoud van historisch waardevol tennispark.

Gemeentelijk Sportpark de Hondsheuvels

Meer een eenheid (openbaar) creëren met het Dommeldal.

Sportcentrum TUE

Meer een eenheid (openbaar) creëren met het Dommeldal.

Gemeentelijk Sportpark Amazonelaan

Meer een eenheid (openbaar) creëren met het Dommeldal.

II Gebieden met zorg en of educatiefunctie in een (historisch) groene omgeving.

TUE terrein

Dit gebied moet meer dan nu het geval is onderdeel gaan uitmaken van het landschappelijke stadspark de Karpen. Het heeft bijzondere (post)moderne architectuur en een aantrekkelijke groene inrichting. Naast de recreatieve hoofdverbinding door het Dommeldal zou er een formele recreatieve ontsluiting over het TUE terrein gemaakt moeten worden, welke Eindhoven Centrum voor wandelaars en fietsers met de Karpendonkse Plas en de IJzeren Man verbindt.

Zorgcentrum Meare

Het zorgcentrum Meare is gelegen in een groene parksetting. De verbinding met en over het Dommeldal is afgesloten. Deze historische verbinding weer herstellen.

Lorentz Casimir Lyceum
Gelegen in groene setting.

III Gebied met accent op multifunctioneel park

IJzeren Man

De IJzeren Man zal de verbinding gaan vormen van het Karpendonkse plas met het historisch landschappelijke aandachtsgebied ten zuiden van de A270 (Eisenhowerlaan). Naast de IJzeren Man heeft het Wasven gelegen en was van oudsher verbonden met 't Hofke. Deze historische eenheid moet weer worden versterkt.

Karpendonkse plas

Dit park is als eenheid ontworpen en zal ook als zodanig herkenbaar moeten blijven in het gebied. Rondom dit park zijn periodieke evenementen mogelijk, zolang deze

niet een langdurig karakter hebben. Recreatieve mogelijkheden als fietsen, wandelen, hardlopen, varen, schaatsen, windsurfen en vissen is mogelijk.

IV Gebied met aandacht voor recreatieve, educatieve en ecologische ontwikkeling in een historische context

Rioolwaterzuiveringsinstallatie

De rioolwaterzuiveringsinstallatie van Waterschap de Dommel ligt op een zeer gevoelige locatie. Rondom liggen ecologisch (Dommeldal) of cultuurhistorisch (Eckart, 't Bovenhof) zeer waardevolle gebieden. Het gebied is nu (te) sterk afgeschermd van de omgeving. De locatie van de waterzuivering heeft potenties voor recreatieve, educatieve en ecologische ontwikkeling. Het terrein dient meer een eenheid (ruimtelijke en mogelijk ecologisch) te gaan vormen met haar omgeving. Een recreatieve route over/door het terrein vergroot de recreatieve aantrekkelijkheid van het geheel en verbindt aangrenzende gebieden.

V Gebieden met accent op ontwikkelen van recreatieve en ecologische mogelijkheden, met historie als inspiratiebron

Gesloten zwarte blokjes, losse elementen

Waardevolle historische bebouwing in het gebied. Kasteel Eckart, Karpendonkse Hoeve, Philipshoeve, boerderij langs de Oude Muschbergweg en de Kempische Langgevelboerderij langs Icaruslaan.

Open zwarte blokjes, losse elementen

Historische plekken in het gebied. Plekken waar ooit hoeves of kastelen hebben gestaan, nog te herkennen aan de aanwezige vegetatie of aan sporen in de bodem.
Historische ensembles, ovale zwarte cirkels

1 Landgoed Eckart

Het huis Eckart stamt uit 1695, daarvoor stond op deze plaats een versterkte boerderij. Het gebied is openbaar toegankelijk, maar straalt dat niet uit. Een sterkere relatie met de omgeving zou wenselijk zijn.

2 't Bovenhof

De plek van het voormalig kasteel Coudenhove en het kleinschalige agrarische cultuurlandschap eromheen vormt een fraaie eenheid. Dit gebiedje kan ruimtelijk verder versterkt worden door de eenheid te benadrukken. 't Bovenhof ligt langs een historische route, het Wasvenpad.

3 't Hof (Philipshoeve, zandverstuiving en heide)

Dit deelgebied is vanuit de historie altijd één geheel geweest met het gebied ten noorden van de Eisenhowerlaan. Kasteel 't Hofke had haar invloedssfeer liggen in de voormalige Hooge Heide, met het Karpen ven en het Wasven. Door de aanleg van de IJzeren Man, de Eisenhowerlaan en de Zweedse woningen is deze eenheid versnipperd geraakt.

Het gebied zal weer in verbinding moeten komen met de erboven gelegen IJzeren Man en de Karpendonkse plas. Verder zal de verbinding met het centrum van Eindhoven verbeterd moeten worden. Hierbij zullen de landschappelijke en ecologische kwaliteiten moeten worden behouden en historische plekken moeten worden versterkt. Educatieve (sport) voorzieningen ontwikkelen, mits dit geen afbreuk doet aan historische, landschappelijke en ecologische kwaliteiten.

Dommel/Oude Gracht

De Dommel en de Oude Gracht hebben de potentie een sleutelrol spelen in de recreatieve verbinding vanuit de binnenstad van Eindhoven naar het buitengebied. Daarnaast hebben ze een sterke ecologische functie in het verbinden van groengebieden buiten de stad met groengebieden in de stad. Alleen een extensieve recreatieve verbinding is hiermee te combineren. Halfverharde paden voor wandelaars en fietsers.

VI Gebied met accent op behoud van cultuurhistorische, geomorfologische en ecologische kwaliteit door het versterken van de kwaliteiten van het historische cultuurlandschap

Kleine Dommel

Uit groenplannen: geomorfologische, historisch landschappelijke en ecologische kwaliteiten langs de Kleine Dommel behouden en versterken.

Wandelbos Eckart

Ondanks de relatief lage leeftijd van de aanplant in het bosgebied, heeft het nog herkenbare historische (verkaveling, rabattenstructuur, ontwateringgeulen) en geomorfologische (micro reliëf) kwaliteiten. De seizoensgebonden dynamiek tussen nat (laag) en droog (hoog) is goed beleefbaar. Extensieve vormen van recreatie zijn hiermee prima te combineren.

Loovelden

Dit historisch agrarisch cultuurlandschap is nog goed te herkennen. Om dit landschapsbeeld voor de toekomst veilig te stellen zal gericht beheer ook in de toekomst noodzakelijk blijven. Agrarisch natuurbeheer kan een bruikbare strategie zijn om de ruimtelijke karakteristieken (openheid, kavelpatroon) en de karakteristiek van de afwisseling (grasland, akkerland, koeien in de wei) van dit landschapsbeeld te behouden. Extensieve vormen van recreatie zijn hier goed mee te combineren.

4.3 Mogelijke uitwerkingen

De historische kwaliteiten in het gebied kunnen goed gebruikt worden voor de ontwikkeling van het gebied. Momenteel staan historische herkenbare kwaliteiten zwaar onder druk. Zonder specifieke aandacht hiervoor verdwijnt historische herkenbaarheid op termijn volledig. Hieronder zijn enkele mogelijke uitwerkingen neergezet.

Avontuurlijk bosgebied Eckart

Ondanks relatief beperkte ouderdom is de droog-nat situatie nog zeer sterk aanwezig en herkenbaar in het veld (seizoenen). Buit dit uit, zorg voor een (aanvullende) routing door het gebied die daar op inspeelt. Delen van het jaar is het bijvoorbeeld alleen toegankelijk voor mensen met hoge lieslaarzen. Buit het avontuurlijke potentieel uit.

Stadsboer(derij)

Ga het agrarisch cultuurlandschap langs de Kleine Dommel en het bosgebied Eckart in samenhang biologisch/ecologisch beheren. Bij gebrek aan interesse door lokale boeren is het wellicht mogelijk een stadsboer 'aan te stellen' die met behulp van een stadsboerderij (info centrum / kinderboerderij) het gebied met vrijwilligers onderhoudt. De stadsboerderij zou in het gebied kunnen aansluiten op historische plaatsen, zoals de locatie van 't Hof (Philipsboerderij) of 't Bovenhof.

Natuurontwikkeling Dommeldal

De oude armen van de Dommel zijn nog herkenbaar op de hoogtekkaart. Deze oude armen, de geomorfologische identiteit van het Dommeldal, hebben een grote potentie voor natuurontwikkeling. Tevens laat je daarmee iets zien van de natuurlijke, historisch landschappelijke, dynamiek van het Brabantse beekdallandschap.

Historische recreatieve route

Recreatieve route (over historische wegen) langs bewaard gebleven historische gebouwen (hoeves, kastelen, watermolens) in het gebied.

Architectuur route

Route langs de stedenbouwkundige historie van Eindhoven, met in Landschappelijk Stadspark de Karpen de Philipswijk (architectuur op wijkniveau), de Philipstennisbaan, de Philipshoeve, het universiteitsterrein (TUE), de historische relictten, de IJzeren Man, de Karpendonkse Plas en haar Hoeve, etc.

Rioolwaterzuivering als attractie

Een wandel- en of fietsroute door het gebied van de rioolwaterzuivering kan een attractie op zich worden. Gekoppeld aan de route zou een breed palet aan informatie kunnen worden gepresenteerd (infoborden, rondleidingen). Informatie over de historie van de plek, over de ligging van de rioolwaterzuivering (en waarom daar), de functie van de zuivering (facts and figures), ontwikkeling van de techniek van waterzuivering, etc.

Met het 'ontwerp' van een historische recreatieve route zou ook de verbinding gelegd kunnen worden met objecten buiten het gebied, zoals de Opwettense en Collse Watermolens.

4.4 Aanbevelingen t.b.v. de op te stellen ontwikkelingsvisie De Karpen

4.4.1 Ontwerputgangspunten

Historische referentie

Door het gebruik van historische referenties als plekken, routes en verhalen bij het openstellen en verbinden van de verschillende functies wordt het geheugen van het gebied weer opgefrist. Herkenbare historische plekken (Kasteel Eckart, 't Hof, de Opwettense Watermolen, 't Bovenhof, de Karpendonkse Hoeve, etc.), historische structuren (oude ontsluitingen, kavelpatronen, rabatten) en verhalen vormen een mooie aanleiding om verbindingen met de omgeving te realiseren.

- Historische ensembles versterken ('t Hof, 't Bovenhof, Kasteel Eckart).
- Behoud en ontwikkeling agrarisch cultuurlandschap door het in agrarisch (agrarisch natuurbeheer) gebruik te houden.
- Gebruik historische wegen voor eventuele nieuwe routing t.b.v. recreatie.
- Aanbeveling voor vervolgonderzoek is het verder uitdiepen van de strategie van Philips achter de grondaankopen en vestiging van boerderijen in het gebied. Mogelijkerwijs kan een student worden geïnteresseerd om dit in het Philipsarchief uit te zoeken.

Dommeldal als structurerend element

Het Dommeldal kan als structurerend element sterker worden neergezet. Het verbindt in feite het stadscentrum (en verder) met het buitengebied. Ook de Kleine Dommeldal kan, op meer extensieve wijze, zo'n verbindende functie op zich nemen. Ook binnen het landschapspark de Karpen kunnen de beekdalen als een ketting gaan dienen om de verschillende deelgebieden weer aan elkaar te rijgen.

- Voorwaarde om als structurerend element te kunnen functioneren is dat het Dommeldal en het Kleine Dommeldal als eenheid beter herkenbaar worden. In het Dommeldal komt een sterker accent te liggen op recreatief medegebruik (met inachtneming van de bestaande natuurwaarden).
- De aan het Dommeldal grenzende deelgebieden (sport, educatie, zorg en waterzuivering) zouden meer de verbinding kunnen zoeken met het Dommeldal.

- In het Kleine Dommeldal kan het accent komt te liggen op het agrarische cultuurlandschap met haar natuurlijke kwaliteiten in combinatie met een extensief medegebruik door de mens.

Natuur

- Ecologische- en recreatieve kwaliteiten en potenties aanwenden als vertrekpunt voor leggen verbindingen
- Dommeldal ecologisch beheerd, natuurbeleving, educatie, ontspanning.

Sport & recreatie

Het realiseren van een betere toegankelijkheid, openheid en eenheid is de sleutel om met landschapspark de Karpen aansluiting te vinden bij een breed publiek.

- Het verbeteren van de verbinding tussen Eindhoven centrum en het buitengebied staat voorop. Een route die buitengebied en stadscentrum verbindt stelt het gebied in staat een sterkere rol te spelen als verbindingsgebied voor fietsers en wandelaars in de regio.
- Om de eenheid en openheid van het gebied te verbeteren is het van belang dat de huidige sterke fysieke grenzen tussen de afzonderlijke deelgebieden zachter worden.
- Routes: een helder materiaalgebruik, duidelijke en eenvormige bewijzing (één ontwerp door heel het park), infopanelen, ongelijkvloerse kruisingen met de RING (Infrastructuur knelpunten: RING, Eisenhowerlaan (N270), Spoorlijn, van Oldenbarneveltlaan)
- Voor de hand ligt een scheiding in drukke (dichter bij het centrum) en minder drukke (verder van het centrum) routes.
- Op punten waar die routes elkaar ontmoeten zou iets bijzonders gecreëerd kunnen worden.

Zoneren

Duidelijke zonering naar gebruik, extensieve delen zijn het decor voor de intensief gebruikte delen)

- Intensief (sportterreinen en evenemententerrein, midgetgolf, Karpendonkse Hoeve,

running route), ruimte aan actief (ongeorganiseerd) sporten

- Extensief (Dommeldal, wandelbos Eckart, etc.), rustzoekers moeten ongestoord kunnen wandelen
- Het ligt voor de hand om, mogelijk in samenwerking met de Karpendonkse Hoeve, een verpoosplek te creëren voor een breed publiek. Een plek waar wat gegeten en gedronken kan worden en waar gebruik gemaakt kan worden van sanitaire voorzieningen.
- De verwachting is dat met het vergroten van de parkfunctie van het gebied ook de parkeerbehoefte zal toenemen. Ook hier zullen dus voorzieningen voor getroffen moeten worden. Bij voorkeur zo min mogelijk auto's in het gebied.

4.4.2 Beleid

Vanuit de diverse beleidsstukken komt naar voren dat er geen directe behoefte is aan uitbreiding van de sportaccommodaties op zich. Er is een toenemende behoefte aan een aaneensluitende verharde ontsluiting (van 4 km) door het gebied voor duursporters (hardlopen, fietsen en skeeleren). Rustzoekers moeten echter ongestoord kunnen blijven wandelen. Dommeldal en Kleine Dommeldal worden kansrijk geacht voor natuurgerichte ontwikkeling. Men is daarnaast benieuwd naar de historische waarden die het gebied kent en wat die kunnen betekenen voor het gebied (onderwerp van onderhavig onderzoek).

4.4.3 Ontwikkelpunten t.b.v. landschappelijk stadspark Karpen / wat moet er concreet veranderen

Het park kent een grote verscheidenheid aan kwalitatief hoogwaardige, maar ten opzichte van elkaar en van de omgeving geïsoleerde functies. Daarnaast heeft het gebied te lijden van een sterke doorsnijding en begrenzing door grootschalige infrastructuurbundels. Om het gebied op de kaart te zetten (een smoel te geven) is een sterkere eenheid / identiteit / uitstraling naar buiten nodig. Het gebied heeft door haar strategische ligging de potentie uit te groeien tot een groengebied dat functioneert op de schaal van de gemeente Eindhoven. Een gebied dat centrum en buitengebied met elkaar verbindt.

4.4.4 Beheersaspecten

Agrarisch (natuur)beheer en aanleg & onderhoud van routes, bewegwijzering en voorzieningen

- Verschillende boeren uit de directe omgeving van het studiegebied kennen het gebied en zijn bereid om aan natuurbeheer te doen. Dit zijn goede kandidaten om het agrarische beheer in de toekomst op zich te nemen.
- Schaal het hele beheersgebied op door ook de Urkhovense Zeggen erbij te betrekken. Op deze manier kan het een financieel aantrekkelijke beheerseenheid worden.
- De gemeente zal een actieve rol moeten hebben in het aansturen van het agrarisch beheer: veel uitwisselingsmomenten met de uitvoerend beheerder.
- Betrek bewoners en bewonersorganisaties bij beheer en ontwikkeling (denk daarbij aan bijvoorbeeld Groendomein 't Wasven).
- Betrek de op handen zijnde samenwerking tussen zorgcentrum Meare en de Philipsboerderij (Groendomein 't Wasven) bij de beheersstrategie voor het hele gebied.
- Betrek particuliere ondernemers bij het beheer van het gebied (denk aan de Karpendonckse Hoeve)
- Betrek het Waterleidingsbedrijf bij het beheer door recreatieve/educatieve en ecologische potenties van het bedrijf te benutten ten dienste van het Stadspark

Bronnen

Artikelen

Nieuwbouw alle woongebouwen, vernieuwen Meare kost 26 miljoen, Eindhovens dagblad, 15 november 2004.

Kleis, R., Eindhovense rioolwaterzuivering ruikt naar bos, Eindhovens dagblad, 2 juli 2005.

Buul, H., Presentatie ontwerpplan Randzone Urkhoven, Eindhovens dagblad, datum?.

Bewoners geven mening over Tongelre, Urkenhovense herinrichting in planning, Eindhovens dagblad, 10 oktober 2003.

Vera, H., 2002. Postallen en esdekken. Een kritisch onderzoek naar het Brabants Landschap. Brabants Heem, 54 (2): 55-66.

Waterschap ingenomen met eerste nieuwe 'mega tank',. 070705.

Zeemeermin op Eindhovense waterzuivering. Eindhovens Dagblad.

Supervisie architect nodig bij Eckartdal. Eindhovens Dagblad.

Boeken

Andela, G., Licht op Groen. Parken en plantsoenen in Eindhoven, geen datum.

Buijs, M.H.G., op den, Eindhoven, open venster op Eckart, De Kempenpers B.V., 1988.

Boomen, A.W.J.C., van den, Tongelre oh Tongelre, Stadsdeel van Eindhoven onder de loep, Eindhoven 2001.

Bont, Ch., de, '...Al het merkwaardige in bonte afwisseling...', een historische geografie van Midden- en Oost-Brabant, Stichting Brabants Heem, Waalre, 1993.

Mandos, H. drs., A. D. Kakebeeke, Oud Eindhoven, voorstudies tot de geschiedenis van Eindhoven, Bijdragen tot de studie van het Brabantse Heem - Deel 1, Stichting Brabants Heem, Eindhoven, 1950.

Weijsschedé, T.J., K.R. de Poel, Gennepers Parken in beeld, een cultuurhistorische en landschappelijke verkenning ten behoeve van de planvorming voor Gennepers Parken Eindhoven, Alterra, Wageningen 2002.

Kaarten

Bodemkaart van Nederland, Blad 51 Oost Eindhoven, Stichting voor Bodemkartering, uitgave 1981.

Geologische kaart van Nederland, Eindhoven West (51 W), Rijks Geologische Dienst, Haarlem, 1981.

Stadsplattegrond Eindhoven.

Algemeen Hoogtebestand Nederland (AHN)

Top kaart 1:25.000.

J. Kuyper, Gemeenteatlas. www.atlas1868.nl.

Gemeentelijke publicaties

Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer, sector Strategie. Eindhoven. Vitaal Verleden, 2001. Nota monumentenbeleid: over cultuurhistorische waarden in ruimtelijke ontwikkelingen. Ruimtelijk kwaliteitsbeleid. Van dakkapel tot lichttoren.

Gemeente Eindhoven, Programma van eisen voor een cultuurhistorisch onderzoek, Gemeente Eindhoven, 3 mei 2005.

Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer, Startnotitie Ontwikkelingsvisie Stadspark de Karpen, 22 maart 2005.

Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer, Aangenaam Kennis Maken, Ruimtelijke Visie Eindhoven 2030, juli 2005.

Dienst Maatschappelijke Ontwikkelingen, Sport en recreatie 2003-2007, visie op ontwikkelingen ten aanzien van sport en recreatie in Eindhoven, Gemeente Eindhoven, april 2003.

Raadsnotitie, betreffende vaststellen visie Sportbedrijf de Karpen, Gemeente Eindhoven, 3 juli 2003.

Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer, Randzone Urkhoven, definitief ontwerp, Eindhoven, Gemeente Eindhoven, maart 2005.

Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer, Randzone Urkhoven, voorlopig ontwerp, Eindhoven, Gemeente Eindhoven, juni 2004.

Dienst Stadsontwikkeling Afdeling Ruimtelijke Ordening, Stedebouwkundige visie Eindhoven - concept, Gemeente Eindhoven, april 1995.

Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer, Sector Strategie, Vitaal verleden - Nota monumentenbeleid: over cultuurhistorische waarden in de ruimtelijke ontwikkeling - Ruimtelijk kwaliteitsbeleid - Van Dakkapel tot lichttoren, gemeente Eindhoven, december 2001.

Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling, Sector Kunst en Cultuur, De koers van cultuurhistorie, heden en verleden, de toekomst voor Eindhoven, Gemeente Eindhoven, mei 2001.

Dienst Stedelijke Ontwikkeling en beheer, Naar een omslag in kapbeleid - concept, Sector Strategie, Gemeente Eindhoven, mei 2002.

Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer & T. Tummers, Monumentaal erfgoed, Rijksmonumenten in Eindhoven, Gemeente Eindhoven, september 2001.

Provinciale publicaties

Provincie Noord-Brabant, Cultuurhistorische Inventarisatie Noord-Brabant, M.I.P., juli 1993.

Provincie Noord-Brabant, Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Brabant 2000 en 2005 (<http://chw.brabant.nl/chw/>).

Publicaties door partijen in gebied

Product-imago RWZI: als dat maar goed komt?, Archon, 17 mei 2004.

Marktplan Adviesgroep, **Sportbedrijf de Karpen**, ambities sportbedrijf en ontwikkelingspotenties stadspark, 27 november 2001.

Marktplan Adviesgroep, **De Karpen groen en multifunctioneel**, ambities sportbedrijf en ontwikkelingspotenties stadspark, 27 november 2001.

Marktplan Adviesgroep, **Sporten in en met de stadsdelen**, ambities sportbedrijf en ontwikkelingspotenties stadspark, 27 november 2001.

Geursten, R. A. Hereijgers, Philipsdorp Eindhoven, wikken en wegen in waardevolle wijken: de methode in de praktijk, Belvédère publicatie, februari 2004.

Niesten, A.M., Eckart; natuurlijk! Een inrichtings- en beheersplan voor het wandelbos Eckart en omgeving, Eindhoven, juli 1994.

Rooijakkers, G., De culturele biografie van Noord-Brabant, themanummer Noordbrabant Historisch Nieuwsblad, jaargang 14, nummer 2, juni 2000.

Bomenstichting, Benchmark Bomenbeleid Gemeente Eindhoven - concept, rapportnummer: EK03rap676.eindhoven, september 2003.

Internet

Advies TREF Bestemmingsplan buitengebied -
<http://trefpuntgroen.dse.nl/adviesbpb.html> (1 of 2)7/14/2005 4:16:03 PM

Bestemmingsplan buitengebied Oost Concept - <http://trefpuntgroen.dse.nl/oost.html>
(1 of 3)7/14/2005 4:17:27 PM

GBP Eindhoven -
<http://eindhoven.kpnis.nl/web/show/id=353854/contentid=25164/presentationid=43626/print=true> (1 of 2)7/14/2005 4:06:07 PM

Nieuwsbrief maart 2005 TGE - <http://trefpuntgroen.dse.nl/maart2005.html> (2 of 7)7/14/2005 4:19:25 PM

Samenvatting Groenbeleidsplan -
<http://eindhoven.kpnis.nl/web/show/id=354031/presentationid=43626/print=true>
(2 of 2)7/14/2005 4:07:59 PM

Stichting Stadsbomen, in brief, http://www.stadsbomen.nl/ssbe_paginahoofd.html (1 of 4)12-8-2005 14:07:56

David H. Johnson, *David H. Johnson, Jr.*, 1914-1994, *Journal of the American Medical Association*, 271:10, 1994, p. 1200.

David H. Johnson, *David H. Johnson, Jr.*, 1914-1994, *Journal of the American Medical Association*, 271:10, 1994, p. 1200.

Bijlage

Bijlage 1. Beleidskader

Al de punten, van belang geacht en onderschreven door de auteurs van dit rapport, uit het voor deze studie geïnventariseerde beleid staan onderstreept. Deze onderwerpen komen ook, meer of minder uitgesproken, terug in de analyse en het advies van deze rapportage.

Groenbeleidsplan (okt. 2000)

- Karpen een van de groene wiggen (een kernkwaliteit), daardoor natuur en recreatie dicht bij huis (onderkennen, veilig stellen en verder ontwikkelen).
- Knelpunten / tekortkomingen: beperkte uitbreidingsmogelijkheden, onvolwaardig netwerk van recreatieve routes, verkeersbarrières, actualisering recreatieve aanbod, onvoldoende inspelen op behoeften, beheer en onderhoud blijven achter.
- Inzet: extensieve recreatiemogelijkheden verbeteren, volwaardige recreatieve routestructuur aanleggen, herinrichten en renoveren van parken.
- Een gedifferentieerde groenstructuur voor Karpen: versterken contact stedeling landschap, behoud kwaliteiten natuur en landschap, geen verdere verstedelijking, nieuwe bebouwing ten dienste aan groen- en recreatiefunctie.
- Het gebied rond de Dommel heeft bestemming natuur (natuurdoel is bepalend voor landschappelijke identiteit).
- Specifieke aandachtspunten: herinrichting en ontwikkeling stadspark Dommeldal Karpendonk, herinrichting Dommeldal TUE-terrein, Recreatief hoofdnetwerk van fietspaden door het Dommeldal.

Bestemmingsplan 'Tongelre buiten de ring'

- Bestemming groen / park is veilig gesteld.
- Karpendonkse plas en IJzeren man met daaromheen gelegen park een markant gegeven.

Beleidsnota sport en recreatie

- Algemene eisen sport- en recreatiebeleid: bereikbaarheid, toegankelijkheid, kwaliteit (sociaal veilig en kwalitatief hoogwaardig beheer- en onderhoudsniveau).
- Achterliggende doelstelling: integratie van natuur, sport, educatie, cultuur, recreatie.
- Een Y van groengebieden die verbinding naar buiten vormgeven, met hoofdgebruik van groen, recreatie.

Rijksbeleid

- LNV is erg betrokken bij het groen op wijkniveau. Er is hier een financiële regeling en of subsidie mogelijk (GIS VROM en ILG LNV, voorheen GIOS?).

Ontwikkelingsrichting door (Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling)

Kwaliteiten

- Strategische ligging, groen karakter, sportieve en recreatieve functies.
- " Ontwikkelingsmogelijkheden met accent op sport en recreatie.

Trends en ontwikkelingen

- Rust ruimte en groen
  - Groen nabij wonen
  - Steeds meer mensen gaan sporten
  - Steeds individueler sporten (minder teamsporten)
- " Minder gebruik van specifieke sportaccomodaties

Partijen en voorzieningen

- Studentensportcluster
- Sportpark Hondsheuvels
- Tennispark ELTV
- Karpendonkse plas (vissen, wandelen, schaatsen, ligweides + Karpendonkse Hoeve)

- IJzeren Man, natuurbad (een van de weinige in Nederland) + klein wandelpark.
- Evenementen terrein, jaarlijks concours Hippique en circus en open lucht evenementen.
- Woongebieden de Karpen en Koudenhoven (villawijken) (Bewonersorganisatie Behoud de Karpen en de bewoners van de Residence).
- Het sportbedrijf de Karpen staat aan de lat voor het tot ontwikkeling brengen van sportactiviteiten in het geografische gebied de Karpen. Ze zorgen daarbij voor cultuurtechnisch beheer en onderhoud.

Functies

- Actief sporten, wandelpark (ruste & ruimte) en wijkpark de Karpen.

Bereikbaarheid

- Slecht, weinig parkeergelegenheid, slechte fietsverbindingen, onveilige wandelroutes, slechte verlichting
- Uitstekende ligging in de stad (die niet wordt benut).

Bezoekers

- Zeer divers, van actieve sport zoekers tot rustzoekers, van oud tot jong.
- Vooral uit Woensel en de villawijken.

Potenties

- Recreatieve potentie, zeker als wandelbos Eckart wordt betrokken.
- Sport, ontspanning - rust & ruimte, natuur.
- Bijzondere plekken: De IJzeren Man, Het evenementen terrein, de Karpendonkse Plas, De Hondsheuvels, De handboogaccommodatie, Het studentensportcentrum, de midgetgolfbaan, de paden, het Dommeldal.

Knelpunten

- Verloedering en verpaupering van het gebied (onderhoud, vernielingen, hondenpoep, oneigenlijk gebruik, inbraakgevoeligheid alleenstaande voorzieningen).
- Ontbreken duidelijke beheersstructuur (gebieden / domeinen: sportvoorzieningen, buitengebieden, stedelijk groen, water, verhardingen,

evenementen).

- Het ontbreken van samenhang en samenwerking: geen ordening, bewegwijzering, parkeerfaciliteiten, ontsluiting fiets- en wandelpaden / doorgaande routes, gevaarlijke routes, gebrek aan samenwerking.

Oplossingen

- Proceskarakter: aanstellen parkwachten, verbeteren en vernieuwen, mobiliseren budgetten voor onderhoud, benoemen van een gebiedsverantwoordelijke.
- Proceskarakter: 1 coördinatiepunt, 1 regievoerder, betere communicatiestructuur, overlegstructuur.
- Proces- en ruimtelijke oplossingen: duidelijke zonerings, thematisering, plattegronden bij entrees, meer parkeerfaciliteiten, veilige doorgaande routes, Sumatrалаan ter hoogte van Karpendonkse Hoeve 'knippen', jaarkalender, parkoverleg.

Visie, Karpen groen en multifunctioneel

- Karpen is landschappelijke park en blijft dat.
- Belangrijke groene long.
- Het is en moet een recreatieconcentratiegebied worden.
- Integrale benadering: sport, economie, wonen, recreatie, groen, welzijn en gezondheid.
- Functies behouden door bestemmingsplan dicht te timmeren.

Streefbeeld

Zonering naar gebruik:

1. Continu - onregelmatig gebruik (Hondsheuvels - De Eckart)
2. Intensief - extensief gebruik (evenementen wei - Karpendonkse plas)
3. Natuur - recreatie (stroomgebied Dommel - IJzeren Man)

Thematisering

1. Water (rust - Dommel, ontspanning - K. plas, recreatie - IJ. Man)
2. (voort) Bewegen (Biken, skeelers, wandelen - routes)
3. Evenementen (grootschalig - 1 lokatie 3x per jaar, kleinschalig - verspreid

hele jaar rond)

Verkeer

Van en naar Karpen

- StudentenSportCentrum als onderdeel van park
- Java- en Sumatrалаan verkeersluw (bestemmingsverkeer)
- Asfaltering route van 4 km door park voor fietsers, skeelers, harlopers.
- Eckart extensief maar verbonden met een doorgaande route.
- Bewegwijzering / parkeervoorzieningen

Op en om het water

- Karpendonkse Plas behouden.
- IJzeren Man ge-upgraded
- Dommeldal ecologisch beheerd, natuurbeleving, educatie, ontspanning.

Colofon:*Opdrachtgever:*

Gemeente Eindhoven, Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer

Opdrachtnemer:

Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte

Projectteam Alterra:

Titus Weijschedé (onderzoeker historische geografie/planvorming), projectleider
 Jeroen Kruit (landschapsarchitect)
 John Mulder (bodembkundige/ historisch-geograaf)

Afstemmingsoverleg de Karpen:

Wim Holdrinet (Coördinatie)
 Gerwin van Eert
 Gerard Noordman
 Paul van Poppel
 Hans Oostendorp
 Fons Spijkers (Cultuurbeleid)
 Ton Stienen
 Ricus Timmers

Overige bijdragen Gemeente Eindhoven:

Willemien v.d. Wijdeven (archeologie)
 Nico Arts (archeologie)

Stichting Groen Domein Wasven:

Loek Ketelaars
 Alfred van Kempen
 Frits van Geffen
 Kees van Grevenbroek

Verder met dank aan:

Ingrid van Eeghem
 Hein Franke
 Rob Kuijsten, www.atlas1868.nl
 Familie L. Rovers
 Jan Spoorenberg

Grafische vormgeving:

Junus Tahitu, Wageningen UR, Communication Services

Foto's:

Jeroen Kruit, John Mulder, Titus Weijschedé

Landschapshistorische studie Karpen-Eckart-Koudenhoven